

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

на тему: **СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ В
КОНТЕКСТІ ГАЛУЗЕВОЇ ПОЛІТИКИ**

Виконав: студентка 2 курсу, групи 8.0721-удмф-з
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
(код і назва спеціальності)

страхування»

Літовченко Г.В.

освітньої програми управління державними та
місцевими фінансами

спеціалізації _____

(код і назва спеціалізації)

(ініціали та прізвище)

Керівник доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, к.е.н.

Оглобліна В.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, к.е.н, доц.

Сіліна І.В.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2022

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код та назва)

Освітня програма Управління державними та місцевими фінансами
(код та назва)

Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., проф.
Шапуров О.О.

« ____ » _____ 2022 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА**

Літовченко Ганна Вікторівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проєкту) Стратегія розвитку промислового регіону в контексті галузевої політики

керівник роботи Оглобліна В.О., к.е.н.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «25» жовтня 2022 року № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи Публічна інформація, що досліджується в роботі; статистичні макроекономічні дослідження. Фахові періодичні видання. Наукові роботи. Публічна інформація. Відкриті джерела інформації

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

Теоретична частина. Теоретичні та методичні засади формування регіональної стратегії розвитку

Аналітична частина. Дослідження стратегії розвитку Запорізької області як промислового регіону

Проєктна частина. Удосконалення регіональної стратегії в контексті галузевої політики в умовах викликів часу

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Рис. 1.1. Об'єктивні передумови трансформації економіки України

Рис. 1.2. Механізм державного регулювання розвитку регіонів. Рис. 3.1.

Пріоритети регіонального розвитку в контексті галузевої політики.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	<i>Оглобліна В.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.</i>	24.10.2021	4.11.2022
2	<i>Оглобліна В.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.</i>	4.11.2021	23.11.2022
3	<i>Оглобліна В.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.</i>	23.11.2021	1.12.2022

7. Дата видачі завдання 09.09.2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	<i>Теоретичні та методичні засади формування регіональної стратегії розвитку</i>	24.10.2022	
2	<i>Огляд джерел інформації з законодавчих та нормативно – правових засад формування стратегії розвитку регіону України</i>	28.10.2022	
3	<i>Збір даних та опрацювання публічної інформації</i>	4.11.2022	
4	<i>Дослідження стратегії розвитку Запорізької області як промислового регіону</i>	18.11.2022	
5	<i>Удосконалення регіональної стратегії в контексті галузевої політики в умовах викликів часу</i>	23.11.2022	

Студент _____
(підпис)

Літовченко Г.В.
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту) _____
(підпис)

Оглобліна В.О.
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Сіліна І.В.

АННОТАЦІЯ

Літовченко Г.В. Стратегія розвитку промислового регіону в контексті галузевої політики.

Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування, науковий керівник Оглобліна В.О. Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні ЗНУ, кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, 2022.

Обґрунтовано теоретичні та методичні засади формування регіональної стратегії розвитку. Виконано дослідження стратегії розвитку Запорізької області як промислового регіону. Запропоновано удосконалення регіональної стратегії в контексті галузевої політики в умовах викликів часу.

Ключові слова: РЕГІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ, ПРОМИСЛОВИЙ РЕГІОН, ГАЛУЗЕВА ПОЛІТИКА

ABSTRACT

Litovchenko G.V. Industrial region development strategy in the context of industry policy.

Qualifying final work obtaining a master's degree in higher education by specialty 072 – Finance, banking and insurance, scientific supervisor. V.O. Ogloblina. Engineering Educational and Scientific Institute named by Yuriy Potebni ZNU, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance. 2022.

The theoretical and methodical principles of regional development strategy formation are substantiated. A study of the development strategy of the Zaporizhzhia region as an industrial region was carried out. It is proposed to improve the regional strategy in the context of industry policy in the conditions of the challenges of time.

Keywords: REGIONAL DEVELOPMENT STRATEGY, INDUSTRIAL REGION, INDUSTRY POLICY

АННОТАЦИЯ

Литовченко Г.В. Стратегия развития промышленного региона в контексте отраслевой политики.

Квалификационная работа для получения степени высшего образования магистра по специальности 072 – Финансы, банковское дело и страхование, научный руководитель Оглоблина В.А. Инженерный учебно-научный институт им. Ю.М. Потебни ЗНУ. Кафедра информационной экономики, предпринимательства и финансов, 2022.

Обоснованы теоретические и методические основы формирования региональной стратегии развития. Выполнено исследование стратегии развития Запорожской области как промышленного региона. Предложены пути совершенствования региональной стратегии в контексте отраслевой политики в условиях вызовов времени.

Ключевые слова: РЕГИОНАЛЬНАЯ СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ, ПРОМЫШЛЕННЫЙ РЕГИОН, ОТРАСЛЕВАЯ ПОЛИТИКА.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ	10
1.1. Стратегічні орієнтири трансформації регіону в нових умовах господарювання	10
1.2. Стратегічне планування як методологічне підґрунтя збалансованого розвитку регіонів	18
1.3. Зарубіжний досвід стратегічного планування регіонального розвитку: Франція, Німеччина, США, Канада, Японія	23
Висновки до розділу 1	39
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ	42
2.1. Орієнтири розвитку та вектор відбудови Запорізької області у поствоєнний період	42
2.2. Соціально – економічний розвиток Запорізької області: промисловість та інші сектори економіки	51
2.3. Стратегія розвитку м. Запоріжжя в контексті промислової політики України	58
Висновки до розділу 2	64
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ В КОНТЕКСТІ ГАЛУЗЕВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ЧАСУ	70
3.1. Удосконалення стратегування соціально – економічного розвитку Запорізької області в контексті децентралізації	70
3.2. Політика «згуртованості» в стратегії регіонального розвитку: пріоритети у повоєнному відновленні регіонів України	79
Висновки до розділу 3	85
ВИСНОВКИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	103

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Неоднорідність соціально-економічного простору України, яка склалася історично, значно впливає на структуру й ефективність економіки, стратегію й тактику інституційних перетворень, а також на соціально-економічну політику нашої держави. Однак криза політики «вирівнювання рівня розвитку» регіонів і «скорочення відмінностей» між ними стала проявом більш масштабної проблеми, яка полягала в тому, що в 2000-х рр. державна політика регіонального розвитку, заснована на цілях і принципах попереднього етапу розвитку країни, себе фактично вичерпала. Збереження колишньої політики «вирівнювання» приводить до зворотного результату – зростання територіальних диспропорцій. У той час як одні регіони переходять до постіндустріального розвитку, інші знаходяться в стані деіндустріалізації та часткового повернення до архаїчних форм господарства. Даний процес привів до виникнення цілого комплексу нових соціально-економічних проблем, які безпосередньо відобразилися на стійкості соціально-економічної ситуації в окремих регіонах і в цілому всієї регіональної організації країни. Це – низький рівень і якість життя населення, недостатні темпи зростання і рівень конкурентоспроможності економіки і т. д.

В умовах, що склалися, необхідна розробка нової державної регіональної політики, яка повинна базуватися на чіткому уявленні про цілі, шляхи, механізми трансформації регіональної системи і наявність необхідних ресурсів для її реалізації. Найбільш адекватним інструментом для вирішення таких завдань, що дозволяє створювати умови для перспективного розвитку регіону на основі стратегічних цілей, здатним консолідувати зусилля влади, бізнесу та суспільства, є стратегування соціально-економічного розвитку регіонів. Тому тема магістерського дослідження є актуальною та своєчасною.

Об'єкт дослідження магістерської роботи – процес формування стратегії розвитку промислового регіону в контексті галузевої політики.

Предмет дослідження – теоретичні підходи до управління процесом формування стратегії розвитку промислового регіону в контексті галузевої політики.

Мета магістерської роботи – розробка практичних рекомендацій щодо формування стратегії розвитку промислового регіону в контексті галузевої політики.

Для досягнення зазначеної мети в магістерській роботі **вирішено наступні завдання:**

- досліджено теоретичні та методичні засади формування регіональної стратегії розвитку;
- досліджено процес стратегічного планування як методологічне підґрунтя збалансованого розвитку регіонів;
- досліджено зарубіжний досвід стратегічного планування регіонального розвитку: Франція, Німеччина, США, Канада, Японія;
- досліджено стратегію розвитку Запорізької області як промислового регіону;
- досліджено соціально – економічний розвиток Запорізької області;
- досліджено стратегію розвитку м. Запоріжжя в контексті промислової політики України;
- запропоновано удосконалення регіональної стратегії в контексті галузевої політики в умовах викликів часу.

В магістерській роботі використано такі загальнонаукові і спеціальні методи дослідження: діалектичний метод і метод спостережень, методи критичного та порівняльного аналізу і синтезу, системний підхід, ситуаційний підхід.

Наукова новизна одержаних результатів магістерського дослідження полягає у наступному:

- *удосконалено* теоретичні підходи до стратегування соціально – економічного розвитку Запорізької області в контексті децентралізації;
- *удосконалено* науково-практичний підхід до встановлення пріоритетів регіонального розвитку у повоєнному відновленні регіонів України на засадах політики «згуртованості».

Інформаційною базою магістерської роботи є методичні та наукові праці з теми дослідження, нормативні та законодавчі акти України, статистична інформація.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати магістерського дослідження пройшли апробацію на Міжнародній науково-практичній конференції «Цифрова трансформація соціо-економічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства» (м. Запоріжжя) 23 – 24 листопада 2022 р.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 107 сторінок. Робота містить 3 рисунки. Список використаних джерел включає 43 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

1.1. Стратегічні орієнтири трансформації регіону в нових умовах господарювання

Неоднорідність соціально-економічного простору України, яка склалася історично, значно впливає на структуру й ефективність економіки, стратегію й тактику інституційних перетворень, а також на соціально-економічну політику нашої держави. Однак криза політики «вирівнювання рівня розвитку» регіонів і «скорочення відмінностей» між ними стала проявом більш масштабної проблеми, яка полягала в тому, що в 2000-х рр. державна політика регіонального розвитку, заснована на цілях і принципах попереднього етапу розвитку країни, себе фактично вичерпала. Збереження колишньої політики «вирівнювання» приводить до зворотного результату – зростання територіальних диспропорцій. У той час як одні регіони переходять до постіндустріального розвитку, інші знаходяться в стані деіндустріалізації та часткового повернення до архаїчних форм господарства. Даний процес привів до виникнення цілого комплексу нових соціально-економічних проблем, які безпосередньо відобразилися на стійкості соціально-економічної ситуації в окремих регіонах і в цілому всієї регіональної організації країни. Це – низький рівень і якість життя населення, недостатні темпи зростання і рівень конкурентоспроможності економіки і т. д.

В умовах, що склалися, необхідна розробка нової державної регіональної політики, яка повинна базуватися на чіткому уявленні про цілі, шляхи, механізми трансформації регіональної системи і наявність необхідних ресурсів для її реалізації. Найбільш адекватним інструментом для вирішення таких завдань, що дозволяє створювати умови для перспективного розвитку

регіону на основі стратегічних цілей, здатним консолідувати зусилля влади, бізнесу та суспільства, є стратегування соціально-економічного розвитку регіонів.

Специфічною рисою української моделі трансформації є те, що у нас досить тривалий час відбувався пошук оптимального стратегічного напрямку і визначення стратегічної мети. Результатом цього до сих пір є відсутність чітких програм реформування економіки та перебудови економічних відносин. Програми дій декількох урядів України мали і мають декларативний, безсистемний характер, не визначають цілей, проміжних етапів, конкретних механізмів і тому не можуть цілеспрямовано реалізовуватися [1, с. 215; 2].

До головних причин невдач економічних перетворень в нашій країні слід віднести: концептуальну невідповідність економічних реформ, ігнорування передових досягнень світової та вітчизняної економічної науки, а також нерозуміння структурних особливостей української економіки в трансформаційний період.

Економічна реформа являє собою історично неминучий шлях розвитку сформованої суспільної системи. Цей процес розвитку здійснюється не ізольовано: в світовій економіці назріла необхідність неконфронтаційного переходу до нового типу економічного зростання, трансформації соціально-економічних відносин, тобто до нової постіндустріальної цивілізації. Можна розглядати сутність трансформації як частину процесу підготовки та здійснення реформ: реформи назріли, починається трансформація старої якості в нову; реформи закінчилися – завершилася і трансформація. Але еволюційна трансформація відображає безперервний, мінливий і суперечливий процес. Саме в ході трансформації визрівають реформи, їх етапи, локальні зміни. Реформи, як прояв назрілих змін, є результатом трансформаційних перетворень, а не навпаки. В цьому суть проблеми, а в її основі – безперервність економічного розвитку.

Таким чином, трансформація – це постійний рух, форма життєдіяльності в ході якої співіснують старе і нове, народжуються і в певних умовах виживають та розвиваються інноваційні напрямки, наприклад, такі як матеріально-технічна та соціальна база НТР, реформи, соціальні наслідки, а іноді й негативні для суспільства новоутворення і деформації. Реформи не припиняють історичні, еволюційні трансформації, вони дають їм нові імпульси, напрямки, обмежують або розширюють масштаби їх впливу на всі сторони життєдіяльності суспільства. Спираючись на світовий досвід промислового розвитку країн, які відрізняються як за науково-технічним рівнем, так і за ресурсним потенціалом, можна виділити наступні типи стратегії та пріоритети трансформації.

1. *Стратегія використання природних ресурсів.* Її дотримувалися, в основному, країни з багатими запасами нафти – країни Перської затоки, Венесуела, Колумбія. Основою стратегії є видобуток і експорт природних ресурсів країни з 14 використанням іноземних інвестицій і подальшим використанням отриманих доходів для підвищення життєзабезпечення населення і розвитку орієнтованих на внутрішній ринок галузей. Як правило, це невеликі держави, здатні тривалий час жити за рахунок експорту сировини та палива.

2. *Стратегія «наздоганяючого розвитку».* Суть її полягає в тому, що, орієнтуючись на дешеву робочу силу, промисловість розвиває виробництво конкурентоспроможної продукції, яка до цього вироблялася в промислово розвинених країнах. Такої стратегії дотримувалися Японія, Південна Корея, Тайвань, інші країни Південно – Східної Азії. Значною мірою цю стратегію використовує і Китай.

3. *Стратегія «прогресивних технологій»,* якої дотримуються США, Німеччина, Великобританія та інші країни Західної Європи, а в останні 25 років і Японія. Суть цієї стратегії полягає в тому, щоб, орієнтуючись на досягнення НТП, створювати нові продукти та технології, формувати попит

на них і освоювати нові ринки. Класичний і найбільш успішний приклад – комп'ютерна революція і розвиток інформаційних технологій, батьківщиною яких стали США.

4. *Стратегія «прориву»*, орієнтована на створення нових видів продукції, які випереджають сучасні зразки на одне – два покоління. Вона базується на концепції «обігнати, не наздогнавши», має селективний характер і здійснюється на базі інноваційних підприємств.

На перший погляд, для України більше підходить друга стратегія. Але для цього, як зазначає І. П. Булеєв [3, с. 61, 4] потрібна єдина об'єднуюча національна ідея (це може бути, наприклад, підвищення якості життя) і національна еліта, яка має, в першу чергу, національні інтереси, формування етики, моралі і відповідальності, виховання почуття глибокого патріотизму, 15 приналежності до української нації, державі. Крім цього, необхідно формувати значний за питомою вагою та якісного рівня середній клас на основі високої оплати робочої сили. Тому стратегія «наздоганяючого розвитку» та стратегія «прогресивних технологій» повинні реалізовуватися одночасно, а не по черзі, так як мета у них української економіки спільна – досягнення нового технологічного рівня.

Стратегія «наздоганяючого розвитку» може застосовуватися у виробництві побутової техніки, двигуно- та автомобілебудуванні, хімічної промисловості, а «прогресивних технологій» – у виробництві деяких видів озброєння, авіакосмічній та суднобудівній промисловості, хімічному, важкому та енергетичному машинобудуванні, транспортній сфері, індустрії інформаційних технологій, брати участь у світовій кооперації з нано- і біотехнологій.

В «Стратегії економічного та соціального розвитку України (2004 – 2015 рр.) «Шляхом європейської інтеграції», авторами якої є відомі українські економісти Гальчинський А. С., Геєць В. М. та ін., було запропоновано дві основні стратегії, засновані на підтримці науково-промислового потенціалу і

національних макротехнологічних пріоритетів. Це «Україна – транзитна держава» і «Україна – високотехнологічна, авіакосмічна держава» [5, с. 82].

У 2015 р. Указом Президента України було затверджено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [6], як комплексну стратегічну програму реформ в Україні. Для реалізації Стратегії Кабінет Міністрів затвердив план заходів на період 2015 – 2020 років, з конкретизацією по кожному року. Метою реформ є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Стратегія передбачає реалізацію 62 реформ та програм розвитку в рамках таких чотирьох векторів руху:

- 1) розвиток;
- 2) безпека;
- 3) відповідальність;
- 4) гордість.

Одним з основних стратегічних напрямків Стратегії пропонується «вектор розвитку – це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, передусім, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему».

На думку експертів Української асоціації оцінювання політик, програм і проектів (УАО) [7], система показників оцінки Стратегії дозволяє оцінити прогрес України в економічній, соціальній і культурній сферах. У той же час, оцінити за цими показниками досягнення мети Стратегії «впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі» неможливо в силу низької визначеності формулювання мети.

Основою практичної реалізації запропонованих в Стратегії «Україна – 2020» стратегічних напрямків повинні стати конкурентні переваги, джерелом

яких є високі технології. У структурі української промисловості і сфері послуг ще збереглися ряд секторів, які, маючи унікальні високі технології, здатні виконати роль експортного двигуна. Це, в першу чергу, авіакосмічна промисловість, суднобудування (розвиток комерційного флоту на основі освоєння досягнень військового суднобудування), космічні послуги щодо введення – виведення об'єктів на навколосемну орбіту, послуги з розробки програмного забезпечення тощо.

Саме в напрямку перетворення переважно сировинного експорту в експорт продукції з високим ступенем доданої вартості буде здійснюватися перехід українського суспільства від індустріального до постіндустріального, від традиційної до «нової економіки».

Уже сьогодні абсолютно очевидно, що об'єктивно необхідністю трансформації економіки України є (рис. 1.1):

- *перехід від екстенсивних методів господарювання до інтенсивних.* Це вимагає внесення в структуру аграрного і промислового секторів країни істотних змін, які полягають у створенні галузей глибокої і комплексної переробки переважної місцевої сировини, розширенні суміжних і обслуговуючих виробництв та галузей, що забезпечують потреби внутрішнього (регіонального) і зовнішнього ринків;
- *реалізація програм нарощування виробництва товарів для народного споживання, збалансованих з динамікою платоспроможного попиту* (орієнтованої на зростання заробітної плати, відсутність затримок її виплат, відновлення заощаджень населення), забезпечення ефективності соціальних реформ, наявності у підприємств необхідних ресурсів, оптимізації використання оборотних коштів, держзамовлень з гарантованою оплатою і т.д.;
- *пріоритетність малих форм господарювання, що забезпечують максимальну ефективність вирішення різних проблем:* від розробки і створення наукоємних технологій, переробки дефіцитних видів

природної сировини до їх впровадження в промислове виробництво з метою насичення внутрішнього і зовнішнього товарних ринків конкурентоспроможною високоякісною продукцією;

- *стримування інфляції, індексація всіх кількісних параметрів, економічних показників, усунення деформацій* і на цій основі структурних елементів, що визначають собівартість (витрати виробництва), прибуток, параметри її розподілу, особливо з позицій збереження раціональних пропорцій відтворення;
- *розвиток соціальної спрямованості реформ*, що ведуть до підвищення добробуту народу, зростання витрат на охорону здоров'я, відпочинок, освіту, перепідготовку кадрів, всіх параметрів відтворення працездатної людини;
- *розширення наукомістких виробництв з урахуванням забезпеченості кадрами високої кваліфікації, можливостями їх підготовки в необхідні терміни.*

Джерелами економічного зростання економіки залишаються 3-й і 4-й технологічні уклади, які засновані на низьких технологіях та перебувають на периферії світової економіки. Вищі технологічні уклади – п'ятий і шостий – складають близько 4 % (причому шостий, що визначає перспективи розвитку країни в майбутньому, менше 0,1 %. Усього 15,2 % підприємств ведуть роботи з впровадження інновацій у виробництво [8] (тоді як у 1990 р. їх було 36 %), що нижче порогового значення (25 %) і набагато нижче аналогічного показника розвинених країн (70 – 80 %). Головний індикатор інноваційної спрямованості державної політики – частка сукупних національних витрат на НДДКР в ВВП (наукоємність ВВП) – знизилася з 2,4 % в 1991 р. до 0,48 % в 2017 р. [9]. У 2018 – 2020 рр. – фінансування науки склало 0,2 – 0,1%.

У розвинених країнах 10 % витрат на науку йде на фундаментальні дослідження, 40 – 60 % – на конструкторсько – технологічні розробки, а 30 –

50 % – на впровадження у виробництво і закріплення товару на ринку (дизайн, реклама, маркетинг та інше) [10, с. 216].

Рис. 1.1. Об'єктивні передумови трансформації економіки України

В Україні ж витрати на наукову діяльність розподіляються таким чином: 60 % – на науково-дослідні інститути, які займаються фундаментальними дослідженнями; 15 – 20 % – на конструкторсько-технологічні розробки; 5 – 10 % – підприємства, які здійснюють дослідні зразки; 10 % – на впровадження у виробництво і просування товарів на ринок. Фінансування науки вимагає змін, недоліки його змушують науковців працювати на іноземні фірми. Не випадково, що лише 4 % українського виробництва має науковий супровід [10, с. 215-216]. У цих умовах державні асигнування на розвиток науки і

технологій, надання податкових та інших пільг інноваційного бізнесу стануть вирішальними факторами, що забезпечують підтримку інноваційного розвитку в Україні.

Таким чином, реалізація механізму трансформації економічного потенціалу України для збільшення ефективності його участі в суспільному виробництві в умовах інтеграції в систему світогосподарських зв'язків передбачає здійснення економічних трансформацій в кожному окремо взятому регіоні країни.

1.2. Стратегічне планування як методологічне підґрунтя збалансованого розвитку регіонів

Сучасна регіональна політика повинна базуватися на чіткому уявленні про цілі, шляхи, механізми трансформації регіональної системи та наявності необхідних ресурсів для її реалізації. Однак в Україні на державному рівні досі не сформована соціально – економічна політика регіонів як цілеспрямованого впливу центру на регіони в інтересах комплексного і збалансованого розвитку і самих територій, і держави в цілому. У той же час досягнення тих цілей, які стоять перед Україною – подолання бідності та прискорене економічне зростання, модернізація і реструктуризація економіки – представляється неможливим без урахування регіональної складової.

Незважаючи на значимість кожного окремого регіону для розвитку країни, вони ще не зайняли адекватного місця в економіці і державі. Кардинальна зміна ситуації в територіальному розвитку може бути пов'язана тільки з подоланням в державній регіональній політиці тенденції до надмірної централізації. Необхідний перехід від надцентралізованої системи з домінуванням інтересів, ресурсів і дій державного рівня влади до нової, децентралізованої системи, в якій більш помітну роль міг би відігравати самостійний пошук регіонами шляхів свого соціально-економічного розвитку.

Тобто принцип «зверху вниз» слід замінити на принцип «знизу до верху» [11, с. 13].

В даний час управління регіоном зазнає складну трансформацію, зумовлену:

- посиленням господарської самостійності регіонів і зміщенням економічних реформ на регіональний рівень, що передбачає необхідність врахування специфіки кожного регіону;
- переважанням приватного капіталу в найважливіших виробничих галузях;
- необхідністю переходу до побудови в Україні соціальної держави, що передбачає створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток особистості;
- відставанням у розвитку теорії регіонального управління від практики реформування економіки регіону.

Наростають ознаки командного, авторитарного управління, суб'єктивізму і спрощеного підходу до складних соціально – економічних процесів, що відбуваються в регіоні.

У зв'язку з цим в Україні все більшої актуальності набувають наступні завдання щодо вдосконалення та впровадження методів державного управління регіональним розвитком:

- розробка комплексу понять і аналітичного інструментарію, які відображають необхідність «нової регіоналізації країни», що забезпечує її міжнародну конкурентоспроможність, зокрема – розробка типології регіонів, поняття «опорного регіону» та відповідних критеріїв, а також механізмів міжрегіональної взаємодії, що забезпечують вплив регіонів-лідерів на розвиток інших територій;
- вдосконалення механізмів узгодження і синхронізації стратегій регіонального розвитку, стратегій розвитку муніципальних утворень і

- державних галузевих стратегій, які забезпечують підвищення темпів зростання та ефективне використання бюджетних коштів;
- вдосконалення методів програмно – цільового управління регіональним розвитком (формування нового покоління державних цільових програм регіонального розвитку, на регіональному рівні – розробка комплексних програм розвитку та т.д.);
 - впровадження методів бюджетування, орієнтованих на результат, на різних рівнях державного, регіонального і муніципального управління, вдосконалення міжбюджетних відносин;
 - вдосконалення механізмів взаємодії органів державної влади різних рівнів, органів місцевого самоврядування та підприємств;
 - формування ефективних форм державної підтримки розвитку підприємств, створення виробничих кластерів, державно-приватного партнерства.

У контексті майбутнього розвитку України наявність стратегічного виклику «нової регіоналізації країни» визначає необхідність підвищення ефективності державного управління регіональним розвитком і вимагає вироблення нового підходу, що має комплексний характер, спирається на стратегічне мислення і оновлену методологію програмно-цільового управління. Криза політики «вирівнювання рівня розвитку» регіонів і «скорочення відмінностей» між ними, яка була більшою мірою орієнтована на підтримку бідних і відстаючих регіонів, ніж на стимулювання їх розвитку, викликає необхідність вдосконалення методів програмно – цільового управління, з врахуванням макрорегіональних контекстів і державних пріоритети.

Загальносвітовими тенденціями, які в науковій літературі вважаються імперативами розвитку стратегічного управління в Україні, слід виділити [12 – 14]:

- вплив глобалізації, характерними рисами якої є міграційні процеси, розвиток інформаційних ресурсів;
- вибір євроінтеграційного вектору розвитку для України;
- посилення територіальної конкуренції за залучення інвестиційних коштів, за можливість представити свою інфраструктуру для міжнародних і міжрегіональних користувачів, за ринки збуту, за якісну робочу силу тощо;
- прискорення змін у зовнішньому середовищі, необхідність швидкої адаптації до них, ускладнення механізмів регулювання та управління цими процесами;
- здійснення адміністративної реформи та процесів децентралізації державної влади; формування системи регулювання та управління розвитком територій в умовах децентралізації.

Сьогодні на регіональному рівні практично відсутні нові механізми управління, зокрема, стратегічного, в кращому випадку їх недолік компенсується копіюванням західних зразків і механічним перенесенням їх на українську практику у вигляді різних реформ.

Нормативно – правове забезпечення стратегічного планування регіонального розвитку в Україні представлено Конституцією України, Кодексами та Законами України, актами Верховної Ради України, Президента України і Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування. На сьогодні у Конституції України правові, економічні та організаційні засади стратегічного планування визначені не достатньо повно. Так, стратегічне планування, під назвою «прогнозування та програмування», зустрічається у Конституції України у ст. 85 та 116 [15] у частині розробки, затвердження та реалізації загальнодержавних програм розвитку держави. У п. 4 ст. 11 Господарського Кодексу України [16] наголошується, що основними формами державного планування є Державна програма економічного та соціального розвитку

України, Державний бюджет України, а також інші державні програми з питань економічного і соціального розвитку.

Указом Президента України «Про впровадження системи стратегічного планування і прогнозування» (1999 р.) [17] було наголошено на необхідності поетапного впровадження в Україні системи стратегічного планування і прогнозування, об'єднання з цією метою зусиль державних та недержавних дослідницьких установ та підвищення рівня науково-аналітичного забезпечення органів виконавчої влади. Пізніше, з прийняттям Концепції державної регіональної політики, Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» (втратив чинність 27.07.2022 р.) та Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р., в Україні почало запроваджуватись стратегічне планування на державному та регіональному рівні, було визначено правові документи, які обумовлюють взаємозв'язок між аналізом розвитку економіки країни, розробленням прогнозу, визначенням цілей і основних напрямків економічної політики.

На сьогодні актуальним документом є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки та план заходів з її реалізації [18]. Чинним також є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» № 2389-ІХ від 09.07.2022 р. [19].

Оцінка нормативно-правових документів та узагальнення думок експертів дала змогу визначити наявність таких основних проблем у нормативно-правовому механізмі стратегічного планування:

1. Більшість документів, що було проаналізовано, стосуються, в першу чергу, планування на державному і регіональному рівні, на місцевому ж рівні обов'язковість розробки стратегічних планів не визначена. Таким чином, стратегічне планування розвитку у містах є скоріш ініціативою органів місцевого самоврядування.

2. Неузгодженість державної стратегії регіонального розвитку, регіональних та місцевих стратегій. На сьогодні у законодавстві не прописаний порядок узгодження державних, регіональних та місцевих інтересів. А це, в свою чергу, потребує розробки різноманітних угод між регіональними та місцевими органами влади, що буде забезпечувати відповідність та узгодженість зазначених стратегій розвитку.

3. Тісно пов'язаною з вище зазначеною проблемою є відсутність нормативно-правових актів, що регулюють взаємовідносини між рівнями влади у процесі розробки та реалізації стратегічних документів.

4. Відсутність інтеграції стратегічних документів по вертикалі, а часом і по горизонталі.

5. Прогнозна невизначеність програм довгострокового розвитку, що ускладнює спадкоємність та послідовність стратегічного планування соціально-економічного розвитку.

6. Неузгодженість документів територіального, стратегічного і бюджетного планування.

7. Відсутність чітких індикаторів реалізації стратегій (при формуванні оперативних планів заходів втрачається кінцева ціль).

Таким чином, нами обгрунтовано, що потребують удосконалення процеси стратегічного планування з метою забезпечення збалансованого розвитку регіонів в умовах децентралізації та з урахуванням повномасштабних воєнних дій, які здійснює російська федерація на території України з 24.02.2022 р.

1.3. Зарубіжний досвід стратегічного планування регіонального розвитку: Франція, Німеччина, США, Канада, Японія

На сучасному етапі державотворення України регіональний розвиток є одним з головних пріоритетів державної політики. В країні існує розуміння

того, що сталий розвиток регіонів є запорукою розвитку держави в цілому. У контексті європейської інтеграції України це питання набуває особливого значення, оскільки регіональний розвиток, удосконалення політики зміцнення потенціалу регіонів є найважливішою складовою діяльності Європейського Союзу та інших європейських інституцій.

Передумовою для розбудови незалежної, демократичної, правої та соціально орієнтованої держави, її міжнародної інтеграції у світовий простір є забезпечення високого рівня соціально-економічного розвитку регіонів, створення гідних умов життя населення, створення робочих місць. Вирішення проблем, які пов'язані з розвитком країни та її регіонів та формування ефективного механізму державного управління на місцях, потребує формування комплексу теоретико-методологічних основ державного управління розвитком регіонів та його удосконалення.

Взагалі, механізм державного регулювання розвитку регіону можна представити у такому вигляді (рис. 1.2).

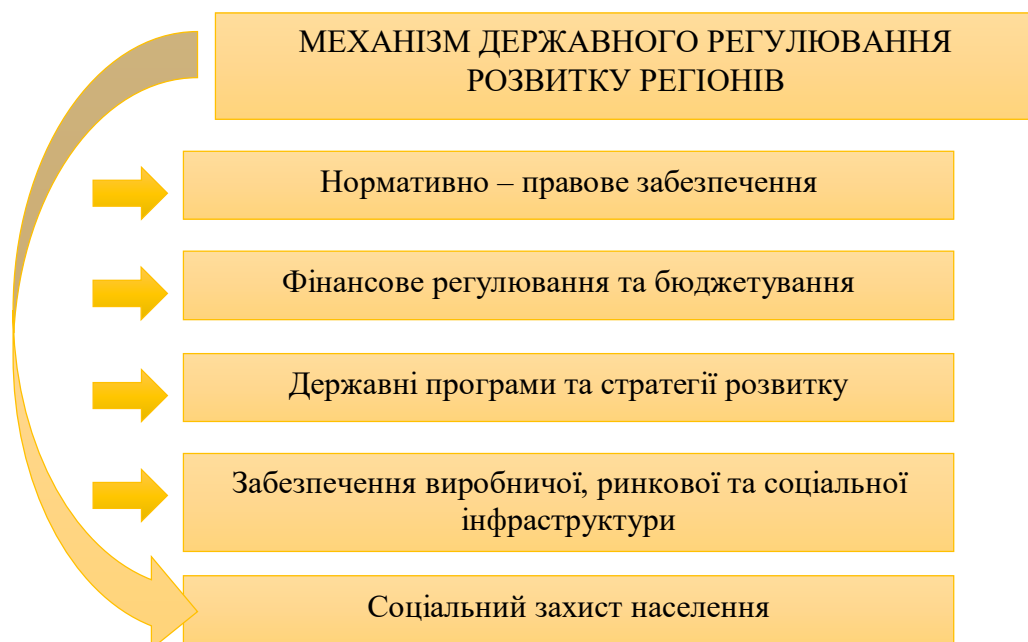

Рис. 1.2. Механізм державного регулювання розвитку регіонів

Ситуація, яка склалась у процесі розвитку нашої країни, свідчить про те, що проведення політики централізації, особливо в економічній сфері, є безперспективною. На нашу думку, державна політика має вдосконалюватися через децентралізацію та розширення сфери повноважень регіонів, надання їм економічної самостійності, з метою більш ефективного використання фінансових ресурсів на певній території.

Без децентралізації функцій у розвитку економіки регіон не може забезпечити налагодження взаємозв'язків територіальних інтересів із загальнонаціональними, практично неможливо змінити ступінь довіри соціуму до публічної влади. Кожний регіон, враховуючи власні економічні та соціальні потреби, визначає свою участь у спільному з іншими регіонами вирішенні міжрегіональних проблем з метою міжрегіонального обміну національними ресурсами.

Під поняттям державного механізму регіонального розвитку, на нашу думку, слід розуміти сукупність засобів, інструментів та взаємоузгоджених дій органів публічної влади (центральної і місцевої), органів місцевого самоврядування в напрямі створення європейських стандартів якості життя населення з урахуванням економічних, екологічних, природних, соціальних та інших особливостей людського потенціалу регіону та самостійність у розвитку, в культурі, духовності, звичаях, обрядах, традиціях.

На нашу думку, для того, щоб позбавитись від низки недоліків щодо стратегічного планування регіонального розвитку в Україні, необхідно врахувати досвід країн, що успішно реалізували завдання соціально економічного розвитку регіонів за допомогою стратегічного підходу.

Світовий досвід показує, що стратегічне планування може бути використане для вирішення широкого кола управлінських задач – від розвитку окремих компаній (мікрорівень) до розвитку економіки в цілому (макрорівень). У зв'язку з тим, що останнім часом при обговоренні довгострокових завдань соціально – економічного розвитку України значна

увага приділяється розвитку промисловості, для цілей даної роботи були взяті конкретні приклади країн, що у різні часи, ставили аналогічні цілі та завдання.

Особливості даних прикладів стратегічного планування узагальнені нижче. *Французька система планування* – своєрідний продукт ринкової економіки. Разом з розвитком національного ринку вона пройшла через три великих етапи планування. Перший етап – відноситься до післявоєнного періоду 1947 – 1953 рр. Перші плани служили для відновлення і модернізації економіки. При цьому використовувався суто галузевий підхід до планування. У першому плані йшлося про відновлення виробничих потужностей 6 галузей (вугілля, електроенергія, сталь, цемент, транспорт, промислове оснащення, сільськогосподарське машинобудування).

Другий етап – тривав з 1945 до 1960 рр. В цей час для Франції було характерно директивне планування, запозичене в СРСР. Плани, побудовані на базі прогнозів, носили директивний характер, і параметри, закладені в них, були обов'язкові для виконання. Власником засобів виробництва була держава, а план втілював державну стратегію та пріоритети в розподілі ресурсів і доходів, визначенні темпів економічного зростання. Третій етап – починаючи з 60-х років ХХ ст. Було здійснено перехід до індикативного планування, що дозволяє координувати позиції держави і приватного бізнесу. Параметри, що містяться в планах, починають носити рекомендаційний характер, орієнтовний для приватного сектора економіки.

В даний час стратегічне планування у Франції носить індикативний характер і охоплює стратегічні галузі розвитку країни (виробництво, ціни, зайнятість, платіжний баланс), що дозволяє пом'якшувати фактори невизначеності та мати більш збалансовану національну економіку. При цьому в основному використовуються непрямі методи впливу на державний і приватний сектори економіки, де головна увага приділяється досягненню коротко- і середньострокових прогнозів.

В 2000 р. у Франції була проведена реформа у сфері стратегічного планування, що отримала назву SRU (SRU – Солідарність та оновлення міст), реалізація якої спрямована на досягнення чотирьох цілей:

- відновити міжмуніципальне планування з перетворенням загального плану (СД) у схему територіальної узгодженості (SCoT);
- реформувати комунальне планування з перетворенням плану землекористування (POS) в PLU (план місцевих ресурсів, дослівно – план місцевих сил), який має бути сумісним із SCoT;
- підкреслити, що стратегічний план повинен бути спрямований на послідовну реалізацію державної політики та рішень, що стосуються приєднання земель відповідно до проекту планування та сталого розвитку (SPSD) території. Землі, на які розташовується муніципалітет при реалізації свого стратегічного плану розвитку, повинні бути обов’язково включені в SCoT або PLU;
- дозволити планування поза рамками зонування наявних земель або земель, які будуть приєднані до території міста в перспективі, згідно з СПSD, як при розробці SCoT, так і при формуванні PLU, оскільки напрямки розвитку, позначені як пріоритетні для одного муніципалітету, можуть визначати цілі та етапи реалізації проектів для району [20, с. 4].

Закон SRU також закріплює забор’язання при розробці SCoT щодо будівництва соціального житла (PLH) та формування PDU – планів розвитку міського транспорту, які визначають стратегію протікання агломераційних процесів. В 2008 році в стратегічні плани міст, виходячи з прийнятого законодавства на рівні держави, внесені нові завдання планування:

- боротьба проти регресу сільськогосподарських та природних районів;
- створення або відновлення екологічних зон та умов для формування позитивної екологічної обстановки в місті в цілому;
- боротьба з зміною клімату і можливі етапи адаптації до цих змін;

- скорочення викидів газів з метою запобігання розвитку «зеленого ефекту», економії енергоспоживання та збереження видобувних ресурсів [21].

Крім того, реформи стратегічного планування міст у Франції затвердили право за муніципалітетами самостійно розробляти та реалізувати муніципальні та міжнаціональні стратегічні плани за умови дотримання всіх норм законодавства. Законом (ст. L122-4 Місто будівельного кодексу Франції) встановлено, що при розробці планів стратегічного розвитку міст представники департаменту, регіону чи держави не вправі вносити зміни, пропозиції або надавати інший вплив на офіційну документацію стратегічного характеру, прийнятого до реалізації на території того чи іншого муніципалітету.

Стратегічне планування в Німеччині має чотири рівні: федеральні, федеральні землі, регіональні та муніципальні. Рішення, прийняті на кожному рівні, є орієнтирами для планування нижчого рівня влади, визначають основні напрямки розвитку. Наприклад, в завдання регіонального управління входить конкретизація головних цілей, поставлених на рівень землі, координація планових рішень різних спільнот відповідно до цілей планів даної землі. Основна задача місцевого планування – комплексний розвиток громади. План розвитку муніципального утворення встановлює рамки повноважень при здійсненні заходів, здійснює координацію та контроль відповідно до поставлених задач.

За останні 20 років в ФРН склалася національна система планування розвитку, що охоплює федеральний, регіональний і муніципальний рівні управління. Німеччина слідує національній стратегії сталого розвитку (*Perspectives for Germany. Our Strategy for Sustainable Development*), яка підготовлена Федеральним урядом в 2002 р. До сих пір було складено в цілому три розгорнутих звіти про хід реалізації даної Стратегії. Стратегія постійно актуалізуються, але зберігає свою структуру та основні пріоритети,

незважаючи на те, що за цей час неодноразово змінювався склад уряду держави. В Німеччині систему стратегічного планування складають федеральний і земельний рамковий плани, в рамках яких обґрунтовуються інвестиційні проекти, спрямовані на розвиток регіонів з урахуванням покладених в його основу цілей і інтересів, що беруть участь у їх досягненні сторін. Основними вимогами до процедури стратегічного планування в німецьких містах виступають: визначення конкретних учасників процесу стратегічного планування, координаторів і користувачів досягнутими результатами; встановлення чітких пріоритетів у розвитку території, забезпечених ресурсами; адекватність організаційної структури координатора щодо процесу досягненні заявлених в стратегічному плані цілей.

Для США характерне стратегічне планування, суть якого полягає у виборі головних пріоритетів розвитку національної економіки на федеральному рівні та на цій основі у побудові відносин федеральної влади з адміністраціями штатів, бізнесу, суспільства.

В рамках стратегічного планування держави визначаються напрями, за якими слід розвивати суспільство, на яких ринках краще діяти, які перспективні технології розробляти, як забезпечити соціальну рівноправність та єдність країни, яким секторам економіки держава буде віддавати перевагу, які недержавні та суспільні структури підтримувати і на яких умовах.

Найбільш загальним документом, що визначає концепцію життєдіяльності США на період президентського циклу, є Стратегія національної безпеки. Змістовно Стратегія включає в себе чотири блоки проблем: безпека, добробут, цінності та міжнародний порядок, що охоплюють всі сфери діяльності держави та суспільства.

США застосовують практику довгострокового бюджетного планування: побудовано багаторічні прогнози по доходах, в законодавчому порядку визначаються ліміти на розмір бюджетного дефіциту. Економічна та фіскальна стратегія уряду викладена в річній економічній доповіді президента [22].

Особливістю системи стратегічного планування США є те, що акцент у системі стратегічного планування робиться на документи короткострокового планування (один рік), за винятком Стратегічного плану. Тобто для цієї держави притаманне системне регулювання процесу стратегічного планування, що поєднує методи централізованого управління бюджетними витратами та ринковими механізмами.

Ключове значення в системі державного стратегічного планування в США має Федеральний закон «Про оцінку результатів діяльності державних установ» (Закон «Про результати діяльності уряду», 1993 р., Далі – Закон). Відповідно до цього Закону, кожен федеральний орган зобов'язаний підготувати, доповісти президенту та Конгресу, та представити на порталі новий стратегічний план до першого понеділка лютого наступного року після вступу нового президента на посаду. Відповідно, Стратегічний план розробляється на період не менше чотирьох років, починаючи з фінансового року його опублікування (відомство має право розробляти Стратегічний план на більш тривалий перспективу).

Публікація стратегічних планів федеральних органів відбувається одночасно з публікацією президентського проекту бюджету (лютий) на наступний фінансовий рік. Федеральним органам рекомендується підготувати проект Стратегічного плану на рік до вересня попереднього опублікування проекту бюджету року, щоб поставлені цілі були враховані в проекті бюджету та плані роботи відомства на наступний рік.

Законом встановлюється також процедура звітності та порядок дій при невиконанні планів, необхідність визначення пріоритетів федерального уряду та агентств (міністерств), підсумкових ефектів (результатів) та необхідних покращень в управлінні на федеральному рівні для забезпечення результату, персональної відповідальності за досягнення результатів, створюється інститут головних виконавців агентств (посада затверджується у кожному агентстві з певними функціями) та Рада з поліпшення результатів діяльності

(Performance Improvement Council) і відповідальних посадових осіб з функціями координації та оперативного забезпечення діяльності керівництва, встановлюється формат результативних планів та звітів.

Першою особливістю застосування методів стратегічного планування та подальшої реалізації намічених *планів Канади* можна вважати активне залучення громадян на всіх етапах розробки. Причому серед громадян проводять опитування не тільки про поточні, але й про перспективні потреби міської інфраструктури, соціальної муніципальної політики тощо. Іншою особливістю формування та реалізації стратегічних планів муніципальних утворень у Канаді можна вважати особливу увагу, яка приділяється моніторингу, прогнозуванню та калібруванню (бенчмаркінгу), оскільки, на думку канадських теоретиків та практиків у сфері стратегічного планування, «неактивний режим очікування» з боку органів влади міста збільшує шанси передчасного «старіння» стратегічного плану розвитку. Застосування калібровки (бенчмаркінгу), корисно для постійного покращення діяльності органів влади та підвищення якості запропонованих муніципалітетом послуг.

Третя особливість реалізації стратегічних планів та формування подальших пріоритетів стратегічного розвитку міст Канади полягає в обов'язковому щорічному проведенні внутрішнього аудиту діяльності місцевої адміністрації та соціального аудиту, оскільки вони мають значення для забезпечення достовірності даних, представлених у стратегічному плані, з одного боку, та оцінки та управління ризиками, з іншого.

Особливу увагу при проведенні контрольних – ревізійних заходів, відповідно до законодавства, повинно приділятися якості наданих населенню послуг, досягненням результатів, прозорості та підзвітності органів влади [23, с. 10]. Канада використовує багаторівневу систему індикативного планування, де кожен рівень виконує свої власні програми, які в свою чергу співпадають за напрямками з рекомендованою стратегією Уряду Канади. Канада, жорстко дотримуючись курсу на збереження принципів федералізації,

прийняла рішення, яке передбачає передачу управління багатьма елементами, що використовуються для реалізації концепції сталого розвитку на різних рівнях державних органів (тобто на рівні територій, областей та муніципалітетів). Подібні рішення призвели до поправок в законодавстві, прийнятому в 1995 році, згідно з яким органи різних рівнів розробили свої власні стратегії сталого розвитку.

Відносно програм стратегічного розвитку, розроблених на федеральному рівні, вони стали носити направляючий характер, а з 2008 року характеризують напрямок звітування та визначення індикативні елементів розвитку. Щорічний Економічний план Канади (ЕПК), який розробляється Радою міністрів, є додатковим елементом стратегії розвитку.

Японія відноситься до ряду країн з досить розвинутою системою державного регулювання економічного розвитку. Воно здійснюється в наступних основних формах:

- 1) державна власність та підприємництво;
- 2) перерозподіл національного доходу через бюджет;
- 3) макроекономічна (кредитно-грошова) політика;
- 4) адміністративно-правове регулювання розвитку окремих секторів та галузей;
- 5) економічне планування та прогнозування.

При цьому найбільші відмінності між Японією та іншими високо розвинутими країнами спостерігаються в масштабах використання адміністративно-правових методів регулювання, а також у ступені впливу держави на економічний розвиток через систему планування. В Японії розробляються п'ятирічні плани – програми, які носять індикативний характер. Вони розробляються за завданням уряду, в яких формуються найважливіші стратегічні цілі. Плани представляють собою сукупність державних програм, зорієнтованих на мобілізацію зв'язків економіки на досягнення загальнонаціональних цілей. Плани – програми дають, по-перше,

представлення про найбільш вірогідні шляхи розвитку національної економіки, по – друге, показують проблеми, з якими можуть зіткнутися уряд і ділові круги всередині та за межами країни, по-третє, обґрунтовуються рекомендації щодо вирішення цих проблем [24].

В Японії процес стратегічного планування економічного розвитку та реалізація стратегій чітко оформлений законодавчо. Разом із цим загальнодержавні плани соціально-економічного розвитку не є законами. Виражені у вигляді окремих державних програм, вони формально набувають характеру орієнтирів, відповідно до яких вибудовується діяльність економічних суб'єктів. Однак на практиці обов'язковість виконання параметрів державного стратегічного плану можна порівняти із тою що визначена законодавчо [25, с.7]. Це пояснюється цілим рядом проявів національної специфіки.

Важливою ознакою систем стратегічного планування в усіх розглянутих країнах є активна роль спеціалізованих (профільних) інститутів, відповідальних за розробку документів стратегічного планування та їх реалізацію. Першою задачею, яка покладена на ці профільні інститути, було формування документів стратегічного планування, а в подальшому ці інститути отримали також інші повноваження.

У Франції найважливішим інститутом, що забезпечує роботу системи стратегічного планування, з 1950-х років був Генеральний комісійний орган з планування уряду. У своєму складі Комісія налічувала близько півтора сотень співробітників і мала кілька проблемних та галузевих комісій. В комісію входили вищі міністерські чиновники, експерти, а також керівники крупних підприємств та об'єднань підприємців. Комісії проводили аналіз економічних проблем, оцінювали перспективи розвитку галузей та розробляли пропозиції для включення в план соціально економічного розвитку. Число комісій та їх співвідношення відобразили представлення про важливість та пріоритетність загальноекономічних, регіональних або галузевих проблем. Окрім комісій, в

якості консультативного органу, діяла Рада з економічного та соціального розвитку, яка складалася з представників різних соціальних груп: підприємців, найманих працівників, ремісників, фермерів, представників держапарату. Основна функція Ради – узгодження інтересів всіх цих соціальних груп при визначенні перспектив і механізмів економічного розвитку.

Національна стратегія стійкого розвитку Німеччини готується Комітетом державних секретарів стійкого розвитку, державного міністра у відомстві федерального канцлера. Він представляє держсекретарів наступних міністерств: іноземних справ, фінансів, економіки, захисту прав споживачів та сільського господарства, праці, внутрішніх справ, транспорту, охорони навколишнього середовища, освіти та науки, охорони здоров'я, економічного співробітництва, і сім'ї, громадян похилого віку, жінок і молоді. Комітет взяв на себе відповідальність за міжвідомче управління цим процесом в рамках федерального уряду і регулярно звітується перед Федеральним кабінетом міністрів. Комітет державних секретарів працює при підтримці Ради по стійкому розвитку, призначеного канцлером. Рада сприяє використанню в національній стратегії інноваційних пропозицій, що впливають на процес сталого розвитку, і створює форум для діалогу в суспільстві.

Таким чином, стратегія відображає не тільки широкий спектр інтересів соціальних учасників, але формулює вимоги суспільства до політики сталого розвитку, пропонує цілі та заходи її реалізації. Рада вносить істотний вклад в організацію участі різних соціальних груп у процесі прийняття рішень та спілкування між федеральним урядом та суспільством як на стадії розробки/коригування Стратегії, так і в процесі її реалізації. Обговорення проводяться у вигляді прямих раундів консультацій з муніципалітетами, представниками сфери торгівлі та промисловості, профспілок, екологічних товариств, інститутів розвитку, сільськогосподарських і споживацьких груп, а також науки і релігійних общин. В додаток до переговорів розглядаються

численні письмові зауваження, які приймаються в процесі перегляду стратегії і включаються в скорегований варіант Стратегії стійкого розвитку.

Відповідальність за Національну стратегію стійкого розвитку, в силу її міжгалузевого характеру та особливого значення, несе Уряд федерального канцлера. В розробці та реалізації стратегії беруть участь співробітники всіх міністерств. Активну роль у процесі розробки стратегічних рішень грає Бюро перекладів ФРГ, організовуючи регулярні дискусії з участю уряду ФРГ, робочих груп парламентських партій та Ради з стійкого розвитку. Рада консультує Федеральний Уряд по всіх питаннях стійкого розвитку; 15 членів Ради призначаються Федеральним канцлером терміном на три роки. Рада незалежна у своїх оцінках та пропозиціях щодо подальшого розвитку Стратегії, є активним учасником громадського діалогу.

В США немає жорсткого централізованого підходу до економічного планування (федеральна система складається з 50 штатів і округу Колумбія). Федеральна влада надає підтримку різним рівням влади та господарським суб'єктам на програмній основі. На федеральному рівні США питаннями планування економічного розвитку регіонів займаються дві організації. Правління економічного розвитку (УЭР), що входить до складу Міністерства торгівлі США, виконує місію стимулювання інновацій та конкурентоспроможності американських регіонів (регіонів економічного розвитку). Відзначається висока державна незалежність у стратегічному плануванні (федеральна влада не має влади над територіальним та економічним плануванням на рівні штату).

Просторовий та економічний розвиток штату знаходиться в зоні його відповідальності. Інша структура у федеральній системі США, що впливає на економічний розвиток регіонів та міст, – Партнерство стійких спільнот. Партнерство було створено адміністрацією Б. Обами в 2009 році. Він об'єднував три федеральних агентства: Департамент транспорту (Управління транспортної політики), Департамент житлового та міського будівництва та

Управління охорони навколишнього середовища (Управління стійких спільнот). Ключова роль партнерства полягає в інтеграції економічного розвитку в традиційне територіальне планування на федеральному рівні, а також у поширенні цього підходу на інші рівні влади [26]. Федеральна підтримка економічного розвитку регіонів здійснюється на програмній основі за допомогою системи грантів, технічної допомоги та інших механізмів.

Основний інструмент державного регіонального планування – різноманітні федеральні програми, під якими передбачаються будь-які заходи федерального відомства (агентства) з надання підтримки штату/штатам, територіям, графству, міським горам, іншим формам, будь-якій комерційній та некомерційній корпорації, інституту або приватній особі, за винятком департаментів (агентства) федерального уряду. Усі програми розміщені в спеціальному каталозі. Одним з ключових є грант на розробку Комплексної стратегії економічного розвитку (КСЭР). Наявність затвердженої стратегії дає штату право на отримання грантів на її реалізацію. Серед ключових вимог до розробки стратегії залучення до роботи приватного сектора [26].

Стимулювання економічного зростання здійснюється за допомогою комплексного підходу до підвищення доступності житла та транспорту, а також захисту навколишнього середовища. Діяльність департаментів і управлінь полягає в спільному розгляді заяв на грант, які оцінюються з точки зору стійкості розвитку територій.

Одним з прикладів фінансування, що виділяється Держдепартаментом житлового та міського будівництва, є грант на планування регіональних стійких спільнот (Грантова програма регіонального планування сталого розвитку). Позитивним досвідом є більш ніж 80-річна історія функціонування в США Адміністрації соціального забезпечення (ADMINISTRATION SOCIAL SECURITY), що має близько 1300 відділень по всій країні. Адміністрація надає місця на доступ громадянам до інформації про реалізовані федеральні програми та порядок доступу до їх послуг, розповсюджує інформацію про

роботу федерального уряду, відповідає на запити населення, забезпечує участь населення в обговоренні питань політики уряду [26]. В структурі будь-якого органу державного управління Канади існує спеціаліст з сталого економічного розвитку або відділу, відповідальний за цей напрямок розвитку. На практиці більшість співробітників відділів стійкого економічного розвитку складаються в Канадській асоціації економічного розвитку (Асоціація економічних розробників Канади: EDAC). EDAC діє з 1968 року, її девіз: «Збільшити професійну компетенцію, сприяти економічному розвитку як професії, і сприяти благополуччю Канади» [27].

Частіше всього саме її члени є відповідальними за створення, просування та реалізацію стратегічних планів. Спеціалісти з економічного розвитку в канадських містах безпосередньо беруть участь у діяльності по зміцненню та диверсифікації місцевої економіки. Ця діяльність охоплює широкий діапазон: стратегічне планування економічного розвитку, сприяння місцевому підприємництву, консультування малого бізнесу, відвідування корпорацій, збір даних про стан місцевої економіки та управління, сприяння стратегічним союзам та партнерству, відновлення центрів міст та ін.

Крім того, у Канаді практикується входження в стратегічне планування стейкхолдерів (дослівно – «зацікавлених сторін») – людей, інтереси яких знаходяться в сфері або можуть впливати на весь процес планування та розвитку. Склад зацікавлених осіб має свою специфіку і, як правило, визначається залежно від функціональних аспектів організації та напрямку стратегічного планування. Така взаємодія соціуму та державних органів на всіх рівнях не тільки підвищує результативність виконання стратегічного плану, але й закладає певний рівень взаємної соціальної відповідальності.

Наприклад, у містах з достатньо розвиненою промисловою сферою не відбувається експансивного розвитку даної сфери, а навпаки, збільшення кількості робочих місць відбувається в плані існуючих виробництв та їх розвитку (подібна практика призводить до розширення до 80 одиниць у

процентному співвідношенні). Розвинута система делегування повноважень не збільшує навантаження на систему, а навпаки, дозволяє не ускладнювати виконання плану [28].

Стратегічне планування економічного розвитку в Японії спирається на стійку систему державних органів, які займаються розробкою та контролем виконання регіональних програм. Головними з них є Економічна консультативна рада та Консультативна рада з планування комплексного розвитку території при кабінеті міністрів Японії. Перша розробляє основні напрямки розвитку економіки держави з урахуванням інтересів регіонів, інша – конкретно займається регіональними аспектами.

Розміщення підприємств та визначення регіональної економічної політики займається Міністерство зовнішньої торгівлі та промисловості та Міністерством будівництва. Значна робота по розробці програм і планів за замовленнями державних органів здійснюється приватними науковими та іншими організаціями. Націленість стратегій регіонального економічного розвитку Японії на комплексний розвиток країни обумовлює важливу роль економічного районування, що виступає основою економічного аналізу та планування розвитку країни в цілому.

Схемою розподілу Японії на економічні райони і префектури користується переважна більшість організацій. В останні роки в вирішенні питань регіонального розвитку в рамках нової концепції «Розвиток регіону – своїми руками» [24] посилюється роль місцевих органів управління – префектур. В результаті передачі у відання місцевої влади на правах автономії рішення всіх питань економічного розвитку територій змінюється й механізм формування стратегій регіонального економічного розвитку. На рівні префектур функціонують відділи розвитку районів, планування, залучення підприємств і т.п. Багато хто має консультативні ради з розвитку територій, охорони місцевих ресурсів.

У стратегічних планах розробляються та здійснюються заходи щодо спеціалізації промисловості та розвитку виробничої інфраструктури в кожному регіоні. В рамках згаданої концепції регіональне співтовариство сучасної Японії набуває автономності, проводить планування та реалізацію проектів, в той час як уряд здійснює загальну підтримку. Цей метод отримав назву регіонального розвитку на основі внутрішніх ресурсів.

Таким чином, розглянуте дозволяє зробити висновок, що певний алгоритм прийняття планових рішень суб'єктами економічного розвитку при формуванні стратегій регіонального економічного розвитку можуть істотно змінюватися. Підходи щодо організації стратегічного планування регіонального економічного розвитку можуть відрізнятися за ступенем відповідності потребам розвитку економіки, чисельності та складу суб'єктів, які входять в цей процес, рівнем агрегування планово-аналітичної інформації, ступенем узгодження її структурних складових та цілого ряду інших параметрів. Удосконалення цих механізмів безперечно повинно будуватися на основі творчого осмислення вітчизняного та зарубіжного досвіду з урахуванням специфіки нашої країни.

Висновки до розділу 1

Неоднорідність соціально-економічного простору України, яка склалася історично, значно впливає на структуру й ефективність економіки, стратегію й тактику інституційних перетворень, а також на соціально-економічну політику нашої держави. Однак криза політики «вирівнювання рівня розвитку» регіонів і «скорочення відмінностей» між ними стала проявом більш масштабної проблеми, яка полягала в тому, що в 2000-х рр. державна політика регіонального розвитку, заснована на цілях і принципах попереднього етапу розвитку країни, себе фактично вичерпала. Збереження колишньої політики «вирівнювання» приводить до зворотного результату –

зростання територіальних диспропорцій. У той час як одні регіони переходять до постіндустріального розвитку, інші знаходяться в стані деіндустріалізації та часткового повернення до архаїчних форм господарства. Даний процес привів до виникнення цілого комплексу нових соціально-економічних проблем, які безпосередньо відобразилися на стійкості соціально-економічної ситуації в окремих регіонах і в цілому всієї регіональної організації країни. Це – низький рівень і якість життя населення, недостатні темпи зростання і рівень конкурентоспроможності економіки і т. д.

В умовах, що склалися, необхідна розробка нової державної регіональної політики, яка повинна базуватися на чіткому уявленні про цілі, шляхи, механізми трансформації регіональної системи і наявність необхідних ресурсів для її реалізації. Найбільш адекватним інструментом для вирішення таких завдань, що дозволяє створювати умови для перспективного розвитку регіону на основі стратегічних цілей, здатним консолідувати зусилля влади, бізнесу та суспільства, є стратегування соціально-економічного розвитку регіонів.

Уже сьогодні абсолютно очевидно, що об'єктивно необхідністю трансформації економіки України є:

– *перехід від екстенсивних методів господарювання до інтенсивних.* Це вимагає внесення в структуру аграрного і промислового секторів країни істотних змін, які полягають у створенні галузей глибокої і комплексної переробки переважної місцевої сировини, розширенні суміжних і обслуговуючих виробництв та галузей, що забезпечують потреби внутрішнього (регіонального) і зовнішнього ринків;

– *реалізація програм нарощування виробництва товарів для народного споживання, збалансованих з динамікою платоспроможного попиту* (орієнтованої на зростання заробітної плати, відсутність затримок її виплат, відновлення заощаджень населення), забезпечення ефективності соціальних реформ, наявності у підприємств необхідних ресурсів, оптимізації

використання оборотних коштів, держзамовлень з гарантованою оплатою і т.д.;

– *пріоритетність малих форм господарювання, що забезпечують максимальну ефективність вирішення різних проблем: від розробки і створення наукоємних технологій, переробки дефіцитних видів природної сировини до їх впровадження в промислове виробництво з метою насичення внутрішнього і зовнішнього товарних ринків конкурентоспроможною високоякісною продукцією;*

– *стримування інфляції, індексація всіх кількісних параметрів, економічних показників, усунення деформацій і на цій основі структурних елементів, що визначають собівартість (витрати виробництва), прибуток, параметри її розподілу, особливо з позицій збереження раціональних пропорцій відтворення;*

– *розвиток соціальної спрямованості реформ, що ведуть до підвищення добробуту народу, зростання витрат на охорону здоров'я, відпочинок, освіту, перепідготовку кадрів, всіх параметрів відтворення працездатної людини;*

– *розширення наукоємних виробництв з урахуванням забезпеченості кадрами високої кваліфікації, можливостями їх підготовки в необхідні терміни.*

Таким чином, реалізація механізму трансформації економічного потенціалу України для збільшення ефективності його участі в суспільному виробництві в умовах інтеграції в систему світогосподарських зв'язків передбачає здійснення економічних трансформацій в кожному окремо взятому регіоні країни, а в Україні все більшої актуальності набувають наступні завдання щодо вдосконалення та впровадження методів державного управління регіональним розвитком:

– *вдосконалення механізмів узгодження і синхронізації стратегій регіонального розвитку, стратегій розвитку муніципальних утворень і державних*

галузевих стратегій, які забезпечують підвищення темпів зростання та ефективне використання бюджетних коштів;

- вдосконалення методів програмно – цільового управління регіональним розвитком (формування нового покоління державних цільових програм регіонального розвитку, на регіональному рівні – розробка комплексних програм розвитку та т.д.);

- впровадження методів бюджетування, орієнтованих на результат, на різних рівнях державного, регіонального і муніципального управління, вдосконалення міжбюджетних відносин;

- вдосконалення механізмів взаємодії органів державної влади різних рівнів, органів місцевого самоврядування та підприємств;

- формування ефективних форм державної підтримки розвитку підприємств, створення виробничих кластерів, державно-приватного партнерства.

На нашу думку, для того, щоб позбавитись від низки недоліків щодо стратегічного планування регіонального розвитку в Україні, необхідно врахувати досвід країн, що успішно реалізували завдання соціально економічного розвитку регіонів за допомогою стратегічного підходу.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

2.1. Орієнтири розвитку та вектор відбудови Запорізької області у поствоєнний період

Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021 – 2027 роки, яка затверджена Постановою КМУ № 695 від 5 серпня 2020 р. є основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців [18]. Ця Стратегія визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України [№ 722](#) від 30 вересня 2019 р. [29].

Запорізький край – один з найбільш економічно розвинених регіонів України, центр технологічного й інтелектуального потенціалу нашої держави, історична перлина України, колыска першої у світі демократичної республіки, заснованої запорізькими козаками. Запорізька область має низку конкурентних переваг, зокрема: освічений і креативний людський капітал, традиції промислового та сільськогосподарського виробництва, багаті природні та рекреаційні ресурси. Раціональне використання усіх цих переваг є запорукою прискореного розвитку економіки області та гарантією стабільного покращення якості життя мешканців у майбутньому.

На жаль 24.02.2022 р. російська федерація підступно напала на нашу суверенну державу і на сьогодні в результаті повномасштабного вторгнення російських загарбників більше 70% Запорізької області знаходиться під окупацією та відбувається знищення нашого ресурсного і людського потенціалу області. Але стратегія регіонального розвитку Запорізької області, яка розроблена до 2027 року, обов'язково буде реалізована у післявоєнному періоді.

Реалізація розробленої Стратегії розвитку Запорізької області полягає у здійсненні комплексної системи заходів, які зможуть забезпечити досягнення стратегічних цілей та створити безпечні умови та високу якість життя в регіоні, в якому гармонійно поєднуюватимуться високотехнологічна промисловість, розвинена транспортно – логістична інфраструктура, екологічне сільське господарство, відпочинковий та історичний туризм та безпечне довкілля. При цьому основним критерієм результативності Стратегії є зростання добробуту кожного мешканця Запорізької області.

Територія області займає 27,2 тис. км², що становить 4,5 % території України. Протяжність з півночі на південь становить 208 км, зі сходу на захід – 235 км, тобто є достатньо територіально компактною. Адміністративний центр – м. Запоріжжя, яке розташоване у північно-західній частині регіону, тобто близько половини території області знаходиться поза 100-кілометровою зоною його досяжності. Водночас до переваг забезпечення інтегрованості регіону слід віднести відсутність значних перепон природного характеру та наявність виходу до Азовського моря. У межах обласного центру розташований острів Хортиця – місце історичної Запорозької вольниці. Україна включена в Транс'європейську опорну транспортну мережу (TEN-T) і є важливим учасником розвитку стратегічного транспортного коридору Європа – Азія. Через Запорізьку область проходить транспортний коридор Бухарест – Одеса – Миколаїв – Маріуполь, тому окупація Маріуполя російськими загарбниками є їх стратегічною метою блокування нашої

транспортної інфраструктури. Характеристикою геостратегічного становища Запорізької області є наявність виходу до моря, тому російська федерація підступно окупувала м. Мелітополь, м. Бердянськ, м. Приморськ, що заблокувало всі транспортні морські комунікації області та створило загрозу знищення окупованих територіальних громад.

Запорізька область розташована в степовій зоні з характерним рівнинним ландшафтом з домінуванням чорноземних ґрунтів (70 % площі області), що сприяє розвитку сільського господарства та фінансовій стабільності територіальних громад. Цим скористались російські загарбники, які підло розграбували майно територіальних громад та вивезли врожай 2022 р., використовуючи транспортні коридори в анексований Крим.

Водний фонд Запорізької області складають ріка Дніпро, розташовані на ній Каховське (18,2 км³) та Дніпровське водосховища (3,3 км³), 3 середніх, 62 малих річки (довжиною більше 10 км), на яких створено 28 водосховищ та 1205 ставків. Каховське водосховище знаходиться в окупації і використовується загарбниками для водопостачання у анексований Крим, що є незаконним використанням ресурсів України. Південні кордони області омиваються водами Азовського моря, берегова лінія якого в межах області перевищує 300 км. Уздовж узбережжя простягаються численні довгі вузькі піщані коси, намиті морем. На території області розташовані 4 лимани: Білозерський, Утлюкський, Тубальський та Молочний, загальна площа водного дзеркала яких становить 655,5 км². Всі південні кордони області перебувають в окупації і відбувається розграбування, знищення російськими окупантами майнових цінностей курортної зони Азовського моря [30].

Запорізька область щедро наділена розмаїттям геологічних споруд та потужними мінеральними ресурсами. За різноманітністю та багатством мінерально-сировинних ресурсів область займає одне з провідних місць в Україні. Займаючи площу 27,2 тис. км² (4,5 % території України), область спроможна забезпечити державу рудами марганцю та заліза, гірничо –

хімічними корисними копалинами, нерудними корисними копалинами для металургії, будівельними матеріалами. Є лікувальні грязі та мінеральні води. Частка регіону в сумарних запасах мінеральної сировини в Україні складає: пегматит – 88 %, апатит – 63,4 %, марганцева руда – 69 %, вторинні каоліни – 22,9 %, залізняк – 10 %, вогнетривкі глини – 8,6 %. Для розробки перспективними видами корисних копалин є руди марганцю, апатит, фтор, графіт, скляна сировина (пісок кварцовий) та інше.

Природно кліматичні умови Запорізької області дозволяють вирощувати в області майже всі сільськогосподарські культури, а також максимально сприяють розвитку курортно – туристичної діяльності та рекреаційному потенціалу узбережних територій, тому після перемоги над російськими загарбниками в Запорізькій області ми відбудуємо все, що буде зруйновано окупантами і сформуємо сучасний європейський вектор розвитку області.

Перспективним планом розвитку охоплено 100 % території області та запроєктовано створення 76 спроможних територіальних громад, з урахуванням міст обласного значення. За даними Моніторингу процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування, який проводить Міністерство розвитку громад та територій України, Запорізька область у п'ятірці лідерів серед регіонів України у Рейтингу областей щодо формування ОТГ. Натепер на території області створено 57 ОТГ, що становить 68,6 % від загальної кількості рад базового рівня (1 місце рейтингу), але на жаль більшість громад перебувають в окупації і розграбовані. Через повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України 24.02.2022 р. більша частина членів громад є внутрішньо переміщеними особами (ВПО), які потребують додаткового соціального захисту, психосоціальної реабілітації, підтримки у процесі інтеграції та ресоціалізації. Члени громад залишили свої місця проживання та евакуювались у більш безпечні місця, втратили майно.

Економічну спеціалізацію Запорізької області сьогодні визначають сектори економіки, які мають найбільшу питому вагу за обсягом реалізації продукції та послуг. За підсумками 2018 року домінуючу частку мають промисловість (64,26 %), оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів (24,03 %), сільське, лісове та рибне господарство (4,94 %) та будівництво (1,76 %). Загалом, три сектори економіки – промисловість, торгівля та сільське господарство – формують понад 93 % обсягів реалізації продукції та послуг в регіоні (в т.ч. промисловість – 64,26 %). Фактично Запорізька область є однією з п'яти областей України, економіка яких має найвищий рівень індустріалізації (> 60 %). Безумовно, вектор відбудови Запорізької області у поствоєнний період буде суттєво відрізнятися від вектору стратегічного розвитку, який був сформований до 2022 р. [30].

З огляду на спеціалізацію регіону, актуальним є виявлення наявного потенціалу секторів економіки для посилення конкурентних позицій на міжнародних ринках, а також створення нових галузевих та міжгалузевих кластерів. Оцінки економічного потенціалу окремих видів діяльності економіки Запорізької області базується на рівні їх концентрації за показниками валової доданої вартості, кількості підприємств, зайнятості, обсягів реалізованої продукції. Зокрема, потенційними секторами економіки Запорізької області для кластеризації (з урахуванням інтегрального показника концентрації ВЕД в регіоні) є: переробна промисловість, сільське господарство, оптова та роздрібна торгівля, а також енергетика.

Результати дослідження «Smart specialisation in E&IA countries», проведеного групою експертів Joint Research Centre (JRC) Європейської комісії, виявили для Запорізької області 19 видів економічної діяльності, які можуть бути визнані такими, що володіють інноваційним потенціалом, а саме: виробництво м'яса та м'ясних продуктів; перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків; виробництво олії та тваринних жирів;

виробництво продуктів борошномельно – круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів; виробництво інших харчових продуктів (в т.ч. цукру, какао, шоколаду, кондитерських виробів тощо); текстильне виробництво; виробництво коксу та продуктів нафто перероблення; виробництво іншої хімічної продукції; виробництво вогнетривких виробів; виробництво чавуну, сталі та феросплавів; лиття металів; виробництво інших готових металевих виробів; виробництво електронних компонентів і плат; виробництво обладнання зв'язку; виробництво інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації; виробництво проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв; виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства; виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування; виробництво меблів.

Базуючись на результатах дослідження JRC та здійснивши поглиблене вивчення статистичної та аналітичної інформації щодо науково – дослідної та інноваційної діяльності в Запорізькій області в розрізі видів та підвидів економічної діяльності, а також враховуючи розвиненість необхідної інфраструктури, потенціал суміжних галузей, інвестиційну привабливість тощо, визначено перелік видів діяльності, які можуть сформувати основу для смарт-спеціалізації Запорізької області.

Такими видами економічної діяльності у перспективі можуть стати: виробництво чавуну, сталі та феросплавів; лиття металів; виробництво інших готових металевих виробів; виробництво інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації (до цього виду економічної діяльності включено виробництво ендопротезів з молібденового і титанового складів); виробництво електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільчої та контрольної апаратури; виробництво проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв; виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства; виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування [30].

На основі здійснення процесу підприємницького відкриття ми вважаємо, що у поствоєнний період можливі такі напрями смарт – спеціалізації Запорізького регіону:

- виробництво ендопротезів з молібденового і титанового складів;
- виробництво електродвигунів, генераторів, трансформаторів,
- електророзподільчої та контрольної апаратури;
- виробництво проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв;
- виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства;
- виробництво двигунів та запчастин до гвинтокрилів.

Ці види діяльності характеризуються значною динамікою за часткою зайнятих та можуть стимулювати нарощення обсягів випуску продукції в суміжних видах економічної діяльності.

Підвищена концентрація соціально-економічного, інноваційно – креативного, управлінського та інформаційного потенціалу в обласному центрі (м. Запоріжжя) є однією із основних причин посилення сучасної моноцентричної моделі просторового розвитку області та загострення територіальних диспропорцій (за рівнем та якістю життя, динамікою соціально-економічного розвитку в інших містах та районах області).

Запорізька область – єдиний в Україні регіон, де виробляються всі види електроенергії. Електропостачання Запорізької області здійснюється від атомної, теплової електростанцій та гідроелектростанції, сонячної та вітрової електростанцій, розташованих на території області. Електростанціями області виробляється 29,5 % всієї електроенергії, що виробляється в Україні. Основними споживачами електроенергії в області є промислові підприємства та населення. На жаль сьогодні Енергодар та ЗАЕС перебувають під окупацією і існує загроза.

Упродовж останніх днів російські загарбники, обстрілюючи територію всієї України, навмисне цілили в підстанції, з'єднані високовольтними лініями

зв'язку з українськими атомними електростанціями. Хоча ці підстанції розташовані доволі далеко (160–200 км) від українських атомних станцій, проте внаслідок їх пошкодження відбувається відключення ліній зв'язку, через які передається електроенергія з АЕС в енергосистему України. Й у разі припинення роботи цих ліній зв'язку енергоблоки АЕС аварійно відключаються, відтак станції опиняються в режимі блекаута з включенням дизель-генераторів [31]. Вочевидь рашистські ядерні терористи серйозно розглядають такий сценарій ядерного шантажу задля нанесення українським атомним станціям ще більшої шкоди з непередбачуваними наслідками. Реалізація подібного сценарію підтверджується також діями окупантів на Запорізькій АЕС.

Особливістю розвитку Запорізької області в умовах реформи адміністративно – фінансової децентралізації є позитивна тенденція формування ОТГ з високим рівнем податкоспроможності та високим фінансово-економічним потенціалом розвитку. Важливе значення для розвитку області відіграють доходи бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Запорізька область відноситься до найбільш техногенно – навантажених регіонів України. Неминучим наслідком промислового розвитку області є значні обсяги викидів небезпечних речовин у повітря, погіршення стану водойм і ґрунтів, накопичення у великих обсягах промислових та побутових відходів.

Основну частку у забруднення атмосферного повітря м. Запоріжжя вносять промислові підприємства – найбільші забруднювачі, викиди яких становлять 60 – 70 % від загального валового обсягу викиду забруднюючих речовин. Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря в регіоні залишаються підприємства чорної та кольорової металургії, теплоенергетики, хімії, машинобудування, харчової промисловості, на які припадає близько 90,0 % викидів всіх забруднюючих речовин.

Запорізька область відноситься до регіонів, де зосереджена значна кількість підприємств важкої промисловості: 45 % від загальної кількості виробленої продукції в області займає продукція металургії та оброблення металу, 20 % – виробництво та розподілення електроенергії, газу, тепла, води. Масштабність ресурсного використання і енергетично-сировинної спеціалізації економіки регіону в цілому сприяють значному утворенню і накопиченню відходів виробництва і споживання. Так, Запорізька область замикає п'ятірку регіонів з найбільшим показником утворення відходів I–IV класів небезпеки.

Слід зазначити, що враховуючи стратегічні орієнтири розвитку області, формування вектору відбудови Запорізької області у поствоєнний період повинно ґрунтуватись на передумовах, які враховують наступні переваги, особливості та сильні сторони регіону.

Сильними сторонами Запорізької області є наявність природних ресурсів, зокрема забезпеченість енергоресурсами та водними ресурсами. Розвиток міжнародних зв'язків та співробітництва дозволить ефективно використати такі переваги як наявність виходу до моря, територіальна близькість до міжнародного транспортного коридору Європа – Азія, диверсифікована і розвинута транспортна інфраструктура.

Економіка регіону характеризується високим рівнем індустріалізації з акцентом на переробну промисловість. Запорізька область є лідером серед промислових регіонів України за енергогенеруючими потужностями.

Водночас зберігається високий рівень диверсифікації. Ці сильні сторони підтримуватимуться такими можливостями, як залучення інвестиційного ресурсу та організація системної взаємодії учасників екосистеми залучення інвестицій, розширення галузевої спеціалізації малого та середнього підприємництва, імплементація смарт-спеціалізації економіки регіону.

Запорізький регіон має значний економічний та науково-технічний потенціал, розвинутий сектор високотехнологічної промисловості, мережу

наукових та освітніх закладів, які є порівняльною перевагою в умовах глобального розвитку ІТ-сектору та залучення іноземних інвестицій у високотехнологічні галузі.

Область має значний потенціал для інтенсивного розвитку туристично – рекреаційної сфери, зокрема відпочинкового туризму у приморських районах, історичного та зеленого туризму. В умовах поглиблення децентралізації фінансового ресурсу та орієнтування на внутрішній потенціал громад розвиток туристичної сфери може слугувати джерелом доходів місцевих бюджетів та збільшення зайнятості в громадах.

Таким чином, не дивлячись на окупацію Запорізької області ми впевнені, що перемога буде за нами, ми звільнимо всі наші території і відбудуємо нову, сучасну, незалежну, демократичну, європейську державу.

2.2. Соціально – економічний розвиток Запорізької області: промисловість та інші сектори економіки

Чисельність наявного населення Запорізької області, за оцінкою, на 31 грудня 2021 року становила 1640876 осіб. Упродовж 2021 року чисельність населення зменшилася на 25639 осіб. Порівняно з 2020 роком обсяг природного скорочення збільшився на 7583 особи та становив 23850 осіб.

За результатами обстеження робочої сили кількість зайнятого населення у віці 15 років і старше за 2021 рік становила 707,7 тис. осіб, а у віці 15–70 років – 700,4 тис. осіб. Кількість безробітних віком 15 років і старше та 15–70 років дорівнювала 84,9 тис. осіб. За 2021 рік рівень зайнятості населення віком 15 років і старше становив 49,7%, а серед населення віком 15–70 років – 56,3%. Рівень безробіття серед робочої сили віком 15 років і старше становив 10,7%, а серед осіб віком 15–70 років – 10,8%.

Середньооблікова кількість штатних працівників підприємств, установ та організацій Запорізької області з кількістю працюючих 10 осіб і більше в

грудні 2021 року становила 328,1 тис. осіб. У порівнянні з листопадом 2021 року їх кількість у цілому по області зменшилась на 1,1 тис. осіб, або на 0,3%. Вагоме зменшення показника спостерігалось на підприємствах сільського, лісового і рибного господарств (на 5,3%), тимчасового розміщування та організації харчування (на 3,6%), виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (на 2,7%), а також у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (на 1,7%).

І, навпаки, суттєве збільшення показника відбувалось на підприємствах із постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря (на 1,4%), оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (на 1,2%), у сферах державного управління та оборони, обов'язкового соціального страхування, виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу і поліграфічної діяльності (на 1,0% в кожній).

Розмір середньої номінальної заробітної плати одного штатного працівника у грудні 2021 року у 2,3 раза перевищив законодавчо встановлений рівень мінімальної заробітної плати (6000 грн) та становив 13760 грн, що на 2,0% більше, ніж у листопаді 2021 року і на 15,7%, ніж у аналогічному місяці 2020 року.

Найвищий розмір заробітної плати відмічався у працівників підприємств із постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря (22499 грн), добувної промисловості та розроблення кар'єрів (20673 грн), металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування (18376 грн), виробництва меблів, іншої продукції, ремонту та монтажу машин і устаткування (18366 грн).

Необхідно зазначити, що до групи з найнижчою заробітною платою, розмір якої становив 39–68% середньообласного рівня, відносилися працівники текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, тимчасового розміщування й організації

харчування, операцій з нерухомим майном, у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, а також будівництва.

Реальна заробітна плата (з урахуванням змін споживчих цін) у грудні 2021 року в порівнянні з листопадом 2021 року збільшилась на 1,6%, а відносно грудня 2020 року – на 6,2%. За січень–грудень 2021 року по відношенню до аналогічного періоду 2020 року вона збільшилась на 9,3%.

Ціни на споживчому ринку області в січні–грудні 2021 року зросли на 8,8%. Послуги у сфері освіти подорожчали на 19,5%, у сфері ресторанів та готелів – на 13,7%, різні товари та послуги – на 12,5%, продукти харчування та безалкогольні напої – на 11,7%, товари та послуги у сфері транспорту – на 10,4%, алкогольні напої, тютюнові вироби – на 8,0%. Плата за житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива збільшилась на 6,6%. Вартість товарів та послуг у сфері зв'язку зросла на 5,3%, у сфері охорони здоров'я – на 3,8%, у сфері відпочинку і культури – на 2,4%, предметів домашнього вжитку, побутової техніки та поточного утримання житла – на 0,5%. Водночас одяг і взуття подешевшали на 4,7%.

У 2021 році порівняно з 2020 роком (за попередніми даними) індекс промислової продукції дорівнював 105,7%. У добувній промисловості і розробленні кар'єрів обсяг виробництва зріс на 1,9%. У переробній промисловості індекс промислової продукції становив 104,3%. На підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів обсяг виробництва зменшився на 12,6%.

У 2021 році вироблено 544,1 тис.т олії соняшникової та сафлорової та їх фракцій, нерафінованих (крім хімічно модифікованих), 61,2 тис.т олії соняшникової і сафлорової та їх фракцій, рафінованих (крім хімічно модифікованих), 7739,1 т молока та вершків незгущених й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю більше 1%, але не більше 6%, у первинних пакуваннях об'ємом нетто не більше 2 л, 2313,5 т масла вершкового жирністю не більше 85%, 57,8 тис.т борошна пшеничного

чи пшенично-житнього, 43,0 тис.т хліба та виробів хлібобулочних, нетривалого зберігання, 3494,2 т сухарів, сушок, грінок та виробів подібних підсмажених. У текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів індекс промислової продукції дорівнював 92,5%.

За 2021 рік вироблено 231,5 тис. шт комплектів і костюмів чоловічих та хлопчачих з тканини бавовняної або з волокон синтетичних або штучних, виробничих та професійних, 31,7 тис. шт курток, піджаків та блейзерів чоловічих та хлопчачих з тканини бавовняної або з волокон синтетичних або штучних, виробничих та професійних, 121,3 тис. шт футболок, майок й подібних виробів, трикотажних машинного або ручного в'язання. У виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності відбулося зростання виробництва на 18,7%.

На підприємствах із виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення індекс промислової продукції становив 100,0%.

У виробництві хімічних речовин і хімічної продукції випуск промислової продукції збільшився на 4,8%. На підприємствах із виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів індекс промислової продукції дорівнював 78,9%. У виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції відбулося зростання виробництва на 10,9%.

За 2021 рік виготовлено 123172,6 тис. шт бутлів, пляшок, флаконів, фляг та виробів подібних для транспортування або пакування продукції (стаканів для сметани, йогурту тощо), місткістю 2 л і менше, з пластмас, 367,5 тис.т вапна негашеного, 57,8 тис.т елементів конструкцій збірних для будівництва з цементу, бетону або каменю штучного, 338,4 тис.т розчинів бетонних, готових для використання.

У металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування індекс промислової продукції дорівнював 102,2%. За 2021 рік вироблено 1063,2 т деталей, виливаних з чавуну сірого, для

машинного обладнання і механічних приладів (крім для двигунів), 30071,2 т конструкцій, виготовлених виключно або переважно з листового матеріалу, з металів чорних, інших.

На підприємствах машинобудування обсяги виробництва збільшилися на 16,5%. У 2021 році випущено 13536 шт основ апаратури електричної для контролю та розподілення електроенергії інших, на напругу не більше 1 кВ, 11566,3 т провідників електричних інших на напругу не більше 1 кВ, не оснащених елементами з'єднувальними, 35265 шт турбокомпресорів одноступінчастих. У постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря показники виробництва збільшилися на 10,3%.

У 2021 році індекс сільськогосподарської продукції порівняно з 2020 роком становив 114,1%, у т.ч. на підприємствах – 117,2%, у господарствах населення – 108,5%. Індекс продукції рослинництва становив 119,0%, продукції тваринництва – 82,4%.

У січні–грудні 2021 року реалізовано на забій сільськогосподарських тварин (у живій масі) 58,2 тис.т. Вироблено основних видів тваринницької продукції: молока – 180,6 тис.т, яєць – 372,6 млн. шт. Порівняно з січнем–груднем 2020 року загальні обсяги виробництва яєць зменшилися на 35,2%, молока та м'яса – на 10,6% і 6,6% відповідно. У структурі реалізації сільськогосподарських тварин на забій підприємствами (крім малих) частка свиней становила 64,4%, птиці – 20,7%, великої рогатої худоби – 11,0%. У січні–грудні 2021 року в підприємствах обсяг вирощування сільськогосподарських тварин порівняно з січнем–груднем 2020 року зменшився на 30,8%. Відношення загального обсягу вирощування сільськогосподарських тварин до реалізації на забій становило 79,1% (торік – 99,6%).

Станом на 1 січня 2022 року в усіх категоріях господарств нараховувалося 53,8 тис. голів великої рогатої худоби (на 21,6% менше, ніж на 1 січня 2021 року), (у т.ч. корів – 28,4 тис. голів (на 25,8% менше)),

54,1 тис. голів овець та кіз (на 6,7% менше), свиней – 125,7 тис. голів (на 28,9% менше), птиці – 2670,0 тис. голів (на 31,3% менше). За розрахунками, господарствами населення утримувалося 72,3% (на 1 січня 2021 року – 77,3%) загальної кількості великої рогатої худоби (у т.ч. корів – 81,7% (85,4%)), птиці – 65,7% (50,1%), овець та кіз – 55,1% (57,9%) і свиней – 37,9% (31,8%).

Обсяг виробленої будівельної продукції (виконаних будівельних робіт) підприємствами області у 2021 році становив 3545,0 млн.грн. Індекс будівельної продукції порівняно з 2020 роком дорівнював 94,4%.

Нове будівництво становило 15,7% від загального обсягу виробленої будівельної продукції, реконструкція та технічне переоснащення – 33,7%, ремонт (капітальний та поточний) – 50,6%.

У січні–листопаді 2021року експорт товарів становив 4248,5 млн. дол. США, або 161,1%, порівняно із січнем–листопадом 2020року, імпорт – 1621,7 млн. дол., або 147,9%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 2626,8 млн. дол.

Найбільшу питому вагу в експорті товарів мали: недорогоцінні метали та вироби з них (61,4% від загального обсягу), машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (12,0%), продукти рослинного походження (7,5%), мінеральні продукти (6,6%), жири та олії тваринного або рослинного походження (5,8%).

Найбільше екпортувалися товари до Туреччини, російської федерації, Польщі, США, Китаю. Порівняно з січнем–листопадом 2020 року експорт товарів збільшився до Кувейту у 49,9 раза, Туркменістану – у 16,1 раза, Польщі – у 3,6 раза, Туреччини – у 2,3 раза, Російської Федерації – на 61,1%, США – на 33,4%, водночас зменшився до Китаю на 3,5%.

Експорт товарів до країн Європейського Союзу (ЄС) збільшився порівняно із січнем–листопадом 2020 року у 2,3 раза та становив 1419,1 млн. дол., або 33,4% від загального обсягу експорту. Найбільшу питому вагу в імпорті товарів мали: мінеральні продукти (29,3% від загального обсягу),

недорогоцінні метали та вироби з них (24,2%), машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (18,5%), продукти тваринного походження (5,7%), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (5,5%).

Найбільші імпорتنі поставки товарів надходили з російської федерації, Китаю, Німеччини, Туреччини, Польщі. Порівняно з січнем–листопадом 2020 року імпорт товарів збільшився з Кіпру – у 149,2 раза, Єгипту – у 112,0 раза, Туреччини – у 2,7 раза, Польщі – у 2,2 раза, Російської Федерації – у 1,8 раза, Китаю – на 40,1%, водночас зменшився з США на 5,7%. Імпорт товарів із країн ЄС проти січня–листопада 2020 року збільшився на 11,4% і становив 465,0 млн. дол., або 28,7% від загального обсягу імпорту.

Оборот роздрібної торгівлі, до якого включено дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, у 2021 році становив 62324,5 млн.грн, що на 10,6% більше обсягів 2020 року.

Роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, у 2021 році становив 44249,1 млн.грн і в порівнянних цінах на противагу 2020 року збільшився на 10,2%. Роздрібний товарооборот за грудень 2021 року становив 4596,0 млн.грн і в порівнянних цінах відносно грудня 2020 року збільшився на 7,1%, попереднього місяця – на 16,8%.

У 2021 році підприємствами транспорту перевезено 20,0 млн.т вантажів, що на 11,7% більше обсягу 2020 року. Вантажообіг становив 11179,6 млн. ткм і збільшився на 11,3%.

Залізничним транспортом відправлено 12767,6 тис.т вантажів (на 3,8% менше обсягу 2020 року). Зменшилося відправлення руди залізної і марганцевої на 0,8%, будівельних матеріалів – на 35,3%, брухту чорних металів – на 43,7%. У той же час збільшилося відправлення кам'яного вугілля у 3,8 раза, зерна і продуктів перемолу – в 1,6 раза, добрив – на 22,6%, коксу –

на 9,5%, нафти і нафтопродуктів – на 9,3%, чорних металів – на 8,4%. Вантажообіг збільшився на 9,9% та становив 9984,8 млн. ткм.

Автомобільним транспортом перевезено 6928,0 тис.т вантажів (у порівнянні з 2020 роком в 1,7 раза більше) та виконано вантажообіг в обсязі 1174,6 млн. ткм (на 28,3% більше).

Протягом 2021 року послугами пасажирського транспорту скористалися 72,4 млн. пасажирів (99,3% обсягу 2020 року) та виконано пасажирообіг в обсязі 1262,5 млн. пас. км (107,0%). Послугами автомобільного транспорту скористалися 47,2 млн. пасажирів, що становило 93,2% показника 2020 року. Обсяг пасажирських перевезень міським електротранспортом у 2021 році порівняно з 2020 роком збільшився на 11,4% і становив 21,0 млн. пасажирів.

Таким чином, Запорізька область представлена стратегічними галузями промисловості, сільським господарством, транспортною галуззю, галуззю будівництва тощо, що свідчить про потужний потенціал розвитку.

2.3. Стратегія розвитку м. Запоріжжя в контексті промислової політики України

Стратегію розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року розроблено за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Уряду Канади. Зміст документу є виключною думкою авторів та не обов'язково відображає офіційну позицію Уряду Канади.

Метою Стратегії є вирішення проблем місцевого розвитку, насамперед, відновлення та збереження довкілля міста, безпечного для життя, підвищення конкурентоспроможності економіки, розвиток туризму, підвищення якості життя мешканців, шляхом залучення інвестицій і згуртування громади навколо ідеї сталого розвитку Запоріжжя.

Стратегія розвитку «Запоріжжя – 2028» відображає нові амбітні цілі розвитку міста, підкреслює його конкурентні переваги на підставі існуючих природних, матеріальних, фінансових, економічних, трудових, соціальних, інтелектуальних ресурсів, які при належній організації та об'єднанні зусиль, можна використовувати для вирішення нагальних проблем місцевого розвитку. Тому Стратегія зосереджена на напрямках, які надаватимуть розвитку території найбільші шанси в майбутньому. Головна ціль Стратегії розвитку перетворення Запоріжжя на сучасне європейське місто.

Політика уряду держави, спрямована на підтримку євроінтеграційних процесів, передбачає підвищення конкурентоспроможності української економіки, забезпечення сталого розвитку територіальних громад через децентралізацію влади, перетворення суб'єктів місцевого самоврядування в реальних агентів позитивних змін. Запоріжжя є частиною Придніпровського економічного району – основного промислового центру України. За оцінками експертів ця територія й надалі відіграватиме суттєву роль в економіці країни, однак зміна парадигми сучасної економіки, як елементу забезпечення сталого розвитку, передбачає необхідність радикального перегляду економічної структури міста та його соціального розвитку. Генеральна схема планування території України визначає як критичні для подальшого розвитку держави загалом, та міста Запоріжжя зокрема, такі проблеми: нераціональне розміщення виробничих та житлових територій; малу частку територій природоохоронного, рекреаційного, оздоровчого, туристичного призначення; високий рівень забруднення навколишнього природного середовища.

Запоріжжя, відповідно до Генеральної схеми планування України, є сформованим центром чорної, кольорової металургії, машинобудування, енергетики. Однак глобальні економічні зміни, нагальна потреба зміни векторів взаємодії у міжнародному форматі з урахуванням тенденцій Стратегії соціально-економічного розвитку Європейського Союзу на період до 2020 року та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», вимагає радикальних

змін у підходах до здійснення економічної діяльності, переходу до впровадження управління якістю в усі сфери розвитку, дбайливого, ощадливого ставлення до всіх видів ресурсів, пошуку шляхів зменшення негативних впливів на довкілля в процесі життєдіяльності.

Стан довкілля міста Запоріжжя є найважливішою складовою для його збалансованого розвитку. Опитування громадської думки підтверджує стурбованість городян станом довкілля та спонукає до консолідації зусиль усієї громади на подолання цих проблем. Глибоко усвідомлюють необхідність покращення стану навколишнього середовища, також, представники найбільших підприємств міста. На підтвердження намірів великого бізнесу щодо вирішення екологічних проблем у червні 2016 року було укладено «Меморандум про спільні дії Запорізької міської ради та промислових підприємств у сфері покращення стану довкілля міста Запоріжжя». Об'єднання зусиль усіх верств громади є запорукою сталості та успіху економічного розвитку у наступні періоди, що знайшло відображення у формулюванні бачення майбутнього розвитку міста у Стратегії розвитку міста Запоріжжя до 2028 року (далі – Стратегія).

Метою Стратегії є вирішення проблем місцевого розвитку, насамперед, відновлення та збереження довкілля міста, безпечного для життя, підвищення конкурентоспроможності економіки, розвиток туризму, підвищення якості б життя мешканців, шляхом залучення інвестицій і згуртування громади навколо ідеї сталого розвитку міста.

На довкілля міста впливають техногенні та антропогенні чинники, нівелювання яких можливе за рахунок впровадження в усі сфери виробництва та організації міського простору інноваційних технологій на різних рівнях. Це обумовлюватиме збалансований розвиток соціуму та забезпечуватиме екологічну рівновагу. Для забезпечення ефективного використання територій, що мають особливу господарську, екологічну, наукову, історичну цінність, (однак мають критичний рівень виробничо – містобудівного освоєння та

природно – техногенного навантаження), до яких безумовно віднесено територію м. Запоріжжя, уряд передбачає державну підтримку стратегіям, які сприятимуть сталості таких територій.

Структура економіки, логістичні особливості, науковий потенціал міста створюють умови для розвитку та підтримки креативної економіки та урбаністики, які базуються на поєднанні надсучасних технологій і досягнень людей творчих професій – архітекторів, дизайнерів, винахідників, фахівців ІТ – сфери. Запоріжжя вже робить перші кроки у цьому напрямку, однак важливо сконцентрувати сили й ресурси для більш потужної цілеспрямованої діяльності. Перспективним для міста є, також, застосування альтернативних джерел енергії, виробництво обладнання для чистих видів енергії, що відповідає загальним світовим тенденціям і завданням, які стоять перед Україною на найближчі десятиліття.

Головні висновки з процесу стратегічного планування наступні.

Стратегія підкреслила конкурентні переваги міста на підставі існуючих природних, матеріальних, фінансових, економічних, трудових, соціальних, інтелектуальних ресурсів, які при належній організації та об'єднанні зусиль, можна використовувати для вирішення нагальних проблем місцевого розвитку. Тому Стратегія зосереджена на напрямках, які надаватимуть розвитку території найбільші шанси в майбутньому.

Стратегія – інструмент управління змінами й досягнення консенсусу в громаді, а також творення спільного бачення майбутнього громади.

Стратегічне планування – творчий процес визначення проблем та погодження реалістичних цілей і конкретних завдань, здійснення яких вирішить ці проблеми.

Стратегія є потужним інструментом об'єднання лідерів бізнесу, посадовців органів місцевого самоврядування, пересічних громадян – мешканців міста для створення публічно-приватних партнерств, що має позитивний вплив на місцевий діловий клімат і конкурентне становище

громади, а також на вирішення інших питань, пов'язаних з рівнем життя всіх громадян. Питання збереження довкілля та розвитку інфраструктури, розвитку місцевих підприємств, залучення інвестицій і забезпечення гідної якості життя взаємопов'язані, тому успішна робота над ними можлива лише за умови сприйняття їх як цілісної системи. Поліпшення в одному з напрямків сприятиме поліпшенню в інших.

Стратегія пов'язана з іншими документами стратегічного характеру, державними, регіональними та міськими програмами, які вже ухвалені та виконуються відповідними органами.

Стратегічне планування – не одноразова подія, з певним початком і кінцем, а навпаки, це ефективний інструмент менеджменту. Саме створенням належного системного моніторингу та коригування досягається високий рівень відповідальності за реалізацію Стратегії та її адаптацію до змінних зовнішніх і внутрішніх чинників.

Принципи та інструменти, які застосовувалися для визначення цілей Стратегії, передбачали наступне.

Партнерство – домовленість про спільні цілі шляхом консультацій і на основі консенсусу з представниками влади, ділових кіл, освітніх установ, організацій громадянського суспільства та інших відповідних зацікавлених сторін.

Участь та спільну зацікавленість – забезпечення широкої соціальної згоди, громадської підтримки реалізації, зацікавленості діяти в напрямку спільних цілей, взаємної довіри, спільної відповідальності та підзвітності, а також захист від спроб окремих суб'єктів розвитку задовольнити лише власні інтереси.

Сталість – результат застосування встановлених принципів і методологічних інструментів, таких як баланс і узгодженість стратегічних і операційних елементів.

Інтеграцію – досягнуто завдяки широкій участі всіх зацікавлених сторін і забезпеченню їх потреб на регіональному рівні через розробку спільних заходів.

Інновацію – визначення оптимальних і оригінальних втручань (проектів) для забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів.

Узгодженість, ієрархію та взаємопов'язаність – передбачення у планувальних документах нижчого рівня узгодженості з планами вищого рівня з можливою більшою конкретизацією.

Місія Запоріжжя: Запоріжжя – хранитель історичної пам'яті, сакральний центр України, колыска української нації, духовний центр слов'янської цивілізації, національної сили духу, Хортицький поріг з минулого в майбутнє, динамічне та молоде місто сталеві сили й енергії.

Бачення розвитку міста Запоріжжя до 2028 року: «Запоріжжя – 2028»:

- місто чистих енергій, кришталевого повітря, прозорих вод і охайних берегів, екологічно чисте та безпечне, з достатньою кількістю парків і скверів з цікавими місцями змістовного культурного відпочинку;

- потужний економічний центр з поступовим переважанням енергоефективної та екологічно дружньої креативної економіки, столиця «повітряних моторів», з гармонійним поєднанням високотехнологічного потенціалу та високим рівнем життя мешканців, безцінної культурно – історичної спадщини та унікального туристичного середовища;

- місто однаково комфортне в кожному своєму куточку, чисте, затишне, красиве, з широким спектром послуг, розвиненим і зручним громадським транспортом, стрімке та просторе як Дніпро;

- освітній і науковий центр світового рівня, де створено всі умови для розвитку особистих, творчих і професійних якостей людини; місто здоров'я, культури та спорту; духовної рівноваги та порозуміння, національної єдності, творчої самореалізації щасливих людей; місто вільне й творче, як ціле українство [33].

Таким чином, обрані стратегічні напрями взаємопов'язані між собою і визначають основні сфери функціонування громади в цілому, на яких необхідно концентрувати зусилля для досягнення позитивних результатів розвитку, захисту та відродження довкілля міста, підвищення конкурентоспроможності у боротьбі за інвестиції, нові робочі місця, трудові ресурси, податкові надходження та бюджетне фінансування.

Висновки до розділу 2

Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021 – 2027 роки, яка затверджена Постановою КМУ № 695 від 5 серпня 2020 р. є основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців.

Запорізький край – один з найбільш економічно розвинених регіонів України, центр технологічного й інтелектуального потенціалу нашої держави, історична перлина України, колыска першої у світі демократичної республіки, заснованої запорізькими козаками. Запорізька область має низку конкурентних переваг, зокрема: освічений і креативний людський капітал, традиції промислового та сільськогосподарського виробництва, багаті природні та рекреаційні ресурси. Раціональне використання усіх цих переваг є запорукою прискореного розвитку економіки області та гарантією стабільного покращення якості життя мешканців у майбутньому.

Реалізація розробленої Стратегії розвитку Запорізької області полягає у здійсненні комплексної системи заходів, які зможуть забезпечити досягнення

стратегічних цілей та створити безпечні умови та високу якість життя в регіоні, в якому гармонійно поєднуюватимуться високотехнологічна промисловість, розвинена транспортно – логістична інфраструктура, екологічне сільське господарство, відпочинковий та історичний туризм та безпечне довкілля. При цьому основним критерієм результативності Стратегії є зростання добробуту кожного мешканця Запорізької області.

Природно кліматичні умови Запорізької області дозволяють вирощувати в області майже всі сільськогосподарські культури, а також максимально сприяють розвитку курортно – туристичної діяльності та рекреаційному потенціалу узбережних територій, тому після перемоги над російськими загарбниками в Запорізькій області ми відбудуємо все, що буде зруйновано окупантами і сформуємо сучасний європейський вектор розвитку області.

З огляду на спеціалізацію регіону, актуальним є виявлення наявного потенціалу секторів економіки для посилення конкурентних позицій на міжнародних ринках, а також створення нових галузевих та міжгалузевих кластерів. Оцінки економічного потенціалу окремих видів діяльності економіки Запорізької області базується на рівні їх концентрації за показниками валової доданої вартості, кількості підприємств, зайнятості, обсягів реалізованої продукції. Зокрема, потенційними секторами економіки Запорізької області для кластеризації (з урахуванням інтегрального показника концентрації ВЕД в регіоні) є: переробна промисловість, сільське господарство, оптова та роздрібна торгівля, а також енергетика.

Підвищена концентрація соціально-економічного, інноваційно – креативного, управлінського та інформаційного потенціалу в обласному центрі (м. Запоріжжя) є однією із основних причин посилення сучасної моноцентричної моделі просторового розвитку області та загострення територіальних диспропорцій (за рівнем та якістю життя, динамікою соціально-економічного розвитку в інших містах та районах області).

Запорізька область – єдиний в Україні регіон, де виробляються всі види електроенергії. Електропостачання Запорізької області здійснюється від атомної, теплової електростанцій та гідроелектростанції, сонячної та вітрової електростанцій, розташованих на території області. Електростанціями області виробляється 29,5 % всієї електроенергії, що виробляється в Україні. Основними споживачами електроенергії в області є промислові підприємства та населення. На жаль сьогодні Енергодар та ЗАЕС перебувають під окупацією і існує загроза.

Особливістю розвитку Запорізької області в умовах реформи адміністративно – фінансової децентралізації є позитивна тенденція формування ОТГ з високим рівнем податкоспроможності та високим фінансово-економічним потенціалом розвитку. Важливе значення для розвитку області відіграють доходи бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Запорізька область відноситься до найбільш техногенно – навантажених регіонів України. Неминучим наслідком промислового розвитку області є значні обсяги викидів небезпечних речовин у повітря, погіршення стану водойм і ґрунтів, накопичення у великих обсягах промислових та побутових відходів.

Основну частку у забруднення атмосферного повітря м. Запоріжжя вносять промислові підприємства – найбільші забруднювачі, викиди яких становлять 60 – 70 % від загального валового обсягу викиду забруднюючих речовин. Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря в регіоні залишаються підприємства чорної та кольорової металургії, теплоенергетики, хімії, машинобудування, харчової промисловості, на які припадає близько 90,0 % викидів всіх забруднюючих речовин.

Сильними сторонами Запорізької області є наявність природних ресурсів, зокрема забезпеченість енергоресурсами та водними ресурсами. Розвиток міжнародних зв'язків та співробітництва дозволить ефективно використати такі переваги як наявність виходу до моря, територіальна

близькість до міжнародного транспортного коридору Європа – Азія, диверсифікована і розвинута транспортна інфраструктура.

Економіка регіону характеризується високим рівнем індустріалізації з акцентом на переробну промисловість. Запорізька область є лідером серед промислових регіонів України за енергогенеруючими потужностями.

Водночас зберігається високий рівень диверсифікації. Ці сильні сторони підтримуватимуться такими можливостями, як залучення інвестиційного ресурсу та організація системної взаємодії учасників екосистеми залучення інвестицій, розширення галузевої спеціалізації малого та середнього підприємництва, імплементація смарт-спеціалізації економіки регіону.

Область має значний потенціал для інтенсивного розвитку туристично – рекреаційної сфери, зокрема відпочинкового туризму у приморських районах, історичного та зеленого туризму. В умовах поглиблення децентралізації фінансового ресурсу та орієнтування на внутрішній потенціал громад розвиток туристичної сфери може слугувати джерелом доходів місцевих бюджетів та збільшення зайнятості в громадах.

Таким чином, не дивлячись на окупацію Запорізької області ми впевнені, що перемога буде за нами, ми звільнимо всі наші території і відбудуємо нову, сучасну, незалежну, демократичну, європейську державу.

Щодо соціально – економічного розвитку Запорізької області.

Середньооблікова кількість штатних працівників підприємств, установ та організацій Запорізької області з кількістю працюючих 10 осіб і більше в грудні 2021 року становила 328,1 тис. осіб. У порівнянні з листопадом 2021 року їх кількість у цілому по області зменшилась на 1,1 тис. осіб, або на 0,3%. Вагоме зменшення показника спостерігалось на підприємствах сільського, лісового і рибного господарств (на 5,3%), тимчасового розміщування та організації харчування (на 3,6%), виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (на 2,7%), а також у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (на 1,7%).

Стратегію розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року розроблено за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Уряду Канади. Зміст документу є виключною думкою авторів та не обов'язково відображає офіційну позицію Уряду Канади.

Метою Стратегії є вирішення проблем місцевого розвитку, насамперед, відновлення та збереження довкілля міста, безпечного для життя, підвищення конкурентоспроможності економіки, розвиток туризму, підвищення якості життя мешканців, шляхом залучення інвестицій і згуртування громади навколо ідеї сталого розвитку Запоріжжя.

Стратегія розвитку «Запоріжжя – 2028» відображає нові амбітні цілі розвитку міста, підкреслює його конкурентні переваги на підставі існуючих природних, матеріальних, фінансових, економічних, трудових, соціальних, інтелектуальних ресурсів, які при належній організації та об'єднанні зусиль, можна використовувати для вирішення нагальних проблем місцевого розвитку. Тому Стратегія зосереджена на напрямках, які надаватимуть розвитку території найбільші шанси в майбутньому. Головна ціль Стратегії розвитку перетворення Запоріжжя на сучасне європейське місто.

Метою Стратегії є вирішення проблем місцевого розвитку, насамперед, відновлення та збереження довкілля міста, безпечного для життя, підвищення конкурентоспроможності економіки, розвиток туризму, підвищення якості життя мешканців, шляхом залучення інвестицій і згуртування громади навколо ідеї сталого розвитку міста.

На довкілля міста впливають техногенні та антропогенні чинники, нівелювання яких можливе за рахунок впровадження в усі сфери виробництва та організації міського простору інноваційних технологій на різних рівнях. Це обумовлюватиме збалансований розвиток соціуму та забезпечуватиме екологічну рівновагу. Для забезпечення ефективного використання територій,

що мають особливу господарську, екологічну, наукову, історичну цінність, (однак мають критичний рівень виробничо – містобудівного освоєння та природно – техногенного навантаження), до яких безумовно віднесено територію м. Запоріжжя, уряд передбачає державну підтримку стратегіям, які сприятимуть сталості таких територій.

Бачення розвитку міста Запоріжжя до 2028 року: «Запоріжжя – 2028»:

- місто чистих енергій, кришталевого повітря, прозорих вод і охайних берегів, екологічно чисте та безпечне, з достатньою кількістю парків і скверів з цікавими місцями змістовного культурного відпочинку;
- потужний економічний центр з поступовим переважанням енергоефективної та екологічно дружньої креативної економіки, столиця «повітряних моторів», з гармонійним поєднанням високотехнологічного потенціалу та високим рівнем життя мешканців, безцінної культурно – історичної спадщини та унікального туристичного середовища;
- місто однаково комфортне в кожному своєму куточку, чисте, затишне, красиве, з широким спектром послуг, розвиненим і зручним громадським транспортом, стрімке та просторе як Дніпро;
- освітній і науковий центр світового рівня, де створено всі умови для розвитку особистих, творчих і професійних якостей людини; місто здоров'я, культури та спорту; духовної рівноваги та порозуміння, національної єдності, творчої самореалізації щасливих людей; місто вільне й творче, як ціле українство.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ В КОНТЕКСТІ ГАЛУЗЕВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ЧАСУ

3.1. Удосконалення стратегування соціально – економічного розвитку Запорізької області в контексті децентралізації

Зростання ролі громад у прийнятті рішень щодо соціально-економічного розвитку потребує гармонізації національного, регіонального, субрегіонального і місцевого рівнів стратегування. Наявна в державі система стратегування розбалансована й складається з кількох незалежних підсистем. Через це виникають додаткові ризики для реформи місцевого самоврядування.

Запровадження в Україні реформи місцевого самоврядування на засадах децентралізації кардинально змінює формат системи управління регіональним і місцевим розвитком, розподіл повноважень та відповідальності за розвиток територій. Передача основних повноважень у сфері регіонального розвитку органам місцевого самоврядування обумовлює необхідність розробки інноваційних механізмів регіонального розвитку, зокрема в процесі формування його цілей, завдань та пріоритетів. Реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації є однією з успішних і результативних реформ в Україні.

Реформа має потужну підтримку з боку найвищих державних владних інституцій, значну довіру й підтримку з боку громадян, а також отримала високу оцінку та суттєву фінансову й організаційну допомогу з боку Європейського Союзу та окремих країн – партнерів України. Реформа місцевого самоврядування має забезпечити самодостатність регіонів, створити умови для покращення життєдіяльності територіальних громад, а саме: формування територіальних громад, здатних і спроможних самостійно

або через органи місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення, чіткий розподіл повноважень між рівнями органів місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади та територіальними органами центральних органів виконавчої влади.

Реформування має підвищити рівень якості життя людей у містах, селищах та селах шляхом забезпечення спроможності органів місцевого самоврядування створювати економічні та соціальні умови розвитку територіальних громад та їх об'єднань, забезпечити доступність жителів громади до адміністративних, муніципальних, соціальних та інших послуг.

Реформа місцевого самоврядування спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування в Україні на основі європейських цінностей розвитку місцевої демократії, наділення територіальних громад повноваженнями та ресурсами, що забезпечить соціально-економічний розвиток, надання населенню високоякісних та доступних публічних послуг. Роль об'єднаних територіальних громад у забезпеченні інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території має стати ключовою [34].

Аналіз процесу об'єднання територіальних громад та децентралізації характеризує, що реформа є динамічною та прогресивною, що підтверджує доцільність розробки нових підходів в процесі саме регіонального управління. Саме тому роль об'єднаних територіальних громад у формуванні пріоритетів регіонального розвитку на відповідній території має стати ключовою. Так, у процесі створення нової децентралізованої системи управління необхідним елементом є поєднання загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів, врахування місцевої специфіки соціально – економічного, політичного та культурного розвитку, що відображає необхідність формування на їх основі пріоритетів регіонального розвитку.

Перед управлінням регіональним розвитком постає нелегке завдання: одночасно вирішувати як диференційовані, так і інтеграційні проблеми.

Ефективність децентралізації прийняття рішень перебуває у прямій залежності від диференціації інтересів. Соціально–економічна диференціація високорозвиненого суспільства передбачає переплетення інтересів різних прошарків суспільства у результаті соціального обміну. Тим активніший соціальний обмін, чим різноманітніші інтереси та потреби, що артикулюються різними соціальними групами.

Необхідно знайти раціональне співвідношення діяльності різних рівнів влади для своєчасного, повного та якісного забезпечення населення послугами. Чільною тенденцією у сучасних моделях державного управління є чіткий розподіл сфер діяльності, функцій та відповідальності між різними рівнями влади. Це дозволяє уникнути конфліктів та перекладання відповідальності між ієрархічними рівнями у державному управлінні. В економічному сенсі децентралізація викликана визнанням необхідності раціональніше, ніж у минулому, використовувати державні ресурси. Для сприяння процесу децентралізації, посилення місцевого самоврядування та створення сприятливого середовища для широкої громадської участі у плануванні, здійсненні та оцінці результатів розвитку в ряді країн створюються інституціональні структури регіонального розвитку, які є ключовим компонентом загальнодержавної політики.

Наприклад, у Чеській Республіці існує Міністерство регіонального розвитку. В Естонії відповідальним міністерством є Міністерство внутрішніх справ, у Польщі – Міністерство економіки. У Румунії спеціальне міністерство відсутнє, а розвитком регіонів керує Рада з Реформ, що входить до структури Ради Міністрів [35].

У більшості центральних та східноєвропейських держав існують національні агенції з питань регіонального розвитку як виконавчі агенції, що допомагають відповідному міністерству як відносно незалежні інституції. У Румунії вони мають законодавчо визначені функції та є громадськими неприбутковими організаціями, обов'язковими для регіонів.

У Польщі та Чеській Республіці агенції регіонального розвитку (Україна перейняла даний досвід) – це неурядові організації із залученням державних інституцій, що функціонують як прибуткові асоціації, або як неприбуткові організації (фонди у Польщі, асоціації у Чехії). На сучасному етапі в Україні першочерговим завданням є збереження унітарного державного устрою України з одночасною децентралізацією – важливою складовою оптимізації системи органів державної влади і місцевого самоврядування.

Отже, визначальними в умовах демократизації українського суспільства, європейської інтеграції є його реалізація відповідно до існуючих міжнародних стандартів і потреб людини, трансформація системи влади і територіальної організації. Надмірне посилення центральної влади – шлях до централізму, а результатом безмежної самостійності регіонів можуть стати сепаратизм, руйнування державності. Звідси завданням для науки і практики державного управління є пошук і забезпечення таких механізмів, які підтримували б оптимальне співвідношення між різними рівнями влади, забезпечували територіальну цілісність, єдність держави і прагнення регіонів реалізувати власний потенціал, надавати відповідні послуги населенню та максимально ефективно реалізовувати стратегії на основі сформованих пріоритетів регіонального розвитку [36]. Процес регіонального розвитку в умовах децентралізації має низку особливостей, однією з яких є *формування його пріоритетів за секторальним принципом*. Даний принцип знайшов своє відображення в науковій літературі як *секторальна децентралізація*.

Визначено 12 напрямів секторальних реформ: 1) освіта; 2) охорона здоров'я; 3) соціальний захист; 4) місцеві бюджети, місцеві податки і збори; 5) адміністративно – територіальний устрій, система територіальної організації виконавчої влади; 6) містобудування, архітектура (планування територій об'єднаних територіальних громад); 7) земельні відносини; 8) інфраструктура (транспорт, зв'язок, дороги); 9) навколишнє середовище та

використання природних ресурсів; 10) культура; 11) житлово-комунальне господарство; 12) центри надання адміністративних послуг.

Навколо визначених напрямів запропоновано формувати цілі та пріоритети регіонального розвитку, що сприятиме ефективному впровадженню реформи місцевого самоврядування на рівні різних регіонів та забезпечить їх співпрацю на основі спільних інтересів. Тобто, серед основних пріоритетів державної регіональної політики є реалізація комплексних завдань підтримки, підвищення конкурентоспроможності та успішності територіальних громад. Крім того, Європейський Союз започаткував лінію секторальної бюджетної підтримки регіонального розвитку. Сьогодні основним інструментом такої підтримки є укладена в листопаді 2014 р. Угода про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України, яка відкрила можливість залучення фінансування з фондів ЄС.

Проте, як показав критичний аналіз, формування пріоритетів регіонального розвитку в умовах децентралізації має ряд проблем, до головних з яких слід віднести відсутність координації таких пріоритетів різних регіонів між собою, а також відносно основних державних документів. Це підкреслює наявність слабкої координації дій між учасниками процесу децентралізації на рівні громад, регіонів, центральними і субнаціональними органами влади щодо формування пріоритетів.

В процесі формування основних пріоритетів регіонального розвитку дається взнаки брак комунікації та діалогу в секторальних сферах, що виходять за рамки компетенції Мінрегіону: в першу чергу щодо розвитку економіки (підприємництва, торгівлі тощо), роботи транспорту, охорони здоров'я, освіти, реалізації соціальної політики.

Бракує правового підґрунтя розподілу функцій та відповідальності у секторах, які мають багаторівневе представлення, що в умовах секторальної децентралізації ускладнює їх оперативне управління та стратегічне

планування та регіональний розвиток. Зокрема, бракує обґрунтованих стандартів гарантованого мінімуму надання послуг, процедур моніторингу та оцінки якості надання (певний прогрес є лише у сфері соціальних послуг). Це гальмує розширення реальної автономії громад щодо видатків при виконанні делегованих функцій. Ефективність реалізації людського потенціалу громади обмежена зарегульованістю й негнучкістю сфери трудових відносин через застарілість чинного трудового законодавства. Відсутня ефективна координація діяльності ОТГ та Державної служби зайнятості України щодо досягнення відповідності структури освітніх послуг перспективній структурі зайнятості у регіонах, впливу на територіальну мобільність населення тощо.

На сучасному етапі Україна відчуває гостру потребу у виробленні якісної стратегії регіонального розвитку, здатної мобілізувати децентралізовані ресурси регіонального розвитку. Динамічне зростання і синергія використання регіональних потенціалів можливі лише на основі міжрегіональної співпраці. Це створює виклики щодо побудови нової моделі регіонального розвитку, провідним орієнтиром якого виступатиме консолідація локальних дій навколо реалізації загальнонаціональних пріоритетів. Відбудова дієздатності територіальних громад шляхом децентралізації може виступити в ролі чинника реінтеграції країни, проте лише за умови подолання фрагментарності підходів щодо формування пріоритетів регіонального розвитку, рішень та часткових реформаторських ініціатив. Проблеми, з якими стикається управління регіональним розвитком в Україні, не є унікальними чи обумовленими виключно внутрішніми кризовими явищами. Такі проблеми, насправді, мають глобальний вимір, і саме вони мотивують до формування нових механізмів формування пріоритетів регіонального розвитку в умовах децентралізації. Інноваційних підходів до побудови таких механізмів наразі потребує й Україна – у процесі оновлення державного управління та суспільних трансформацій.

Таким чином, процес регіонального розвитку в умовах децентралізації має низку особливостей, однією з яких є формування його пріоритетів за секторальним принципом. Формування пріоритетів розвитку різних регіонів на основі принципу секторальної децентралізації характеризується недосконалістю такого процесу, що зумовлено тим, основний стратегічний документ у сфері регіональної політики – Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 року – наразі не формує зв'язку між регіональним розвитком та децентралізацією. Не будучи консолідованим та скерованим загальнонаціональною стратегією регіонального розвитку, процес децентралізації, особливо в режимі кількісного прискорення, може утворити суттєві ризики дезорганізації та дезінтеграції економічного і соціального простору. Саме тому управління регіональним розвитком повинне генеруватися на державному рівні та реалізовуватися і підтримуватися на регіональному рівні, тобто має забезпечуватися збалансованість взаємовідносин між центром та регіонами з урахуванням сучасних тенденцій децентралізації, що підтверджує необхідність обґрунтування новітніх механізмів державного управління щодо регіонального розвитку.

На нашу переконливу думку до пріоритетів регіонального розвитку слід віднести наступні (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Пріоритети регіонального розвитку в контексті галузевої політики

Загальноекономічні пріоритети. Це пріоритетний розвиток у певний період однієї із сфер господарства країни (матеріального виробництва або невиробничої сфери), одного з його підрозділів (виробництво засобів виробництва або предметів споживання). До загально – економічних належать також пріоритети у окремих фазах відтворювального циклу (виробництво, розподіл, обмін і споживання) або міжгалузеві.

Галузеві пріоритети виявляються у випереджаючих темпах зростання однієї або кількох галузей. Наприклад, у сучасних умовах пріоритетним є розвиток усіх видів транспорту, оскільки він відіграє важливу роль у розвитку сучасної економіки, забезпеченні матеріального обміну між галузями, задоволенні потреб населення в перевезеннях.

Внутрішньогалузеві пріоритети – переважно зростання окремих підгалузей і виробництв у межах певної галузі. У промисловості насамперед швидкими темпами розвиваються базові галузі (паливно – енергетичний комплекс, металургія, машинобудування, хімічна промисловість).

Внутрішньовиробничі пріоритети пов'язані з прискореним розвитком внутрішньовиробничих об'єднань і підприємств, зокрема науково-технічних підрозділів. Прикладом внутрішньовиробничих пріоритетів є також випереджальні темпи розвитку обслуговуючого та допоміжного виробництва.

Територіальні пріоритети пов'язані з випереджаючим соціально – економічним розвитком одних регіонів щодо інших. Установлення територіальних пріоритетів зумовлене різними рівнями соціально-економічного розвитку країни, що склалися історично, та необхідністю їх зближення. Як уже зазначалося вище, комплексний розвиток господарств всіх регіонів з метою подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку – одне із сучасних завдань економіки України.

Важливими передумовами виділення територіальних економічних пріоритетів є наявна ресурсна база (природні та трудові ресурси). Однак вони

не є вирішальними на сучасному етапі. При їх дефіциті пріоритети можуть будуватися довкола інформаційних ресурсів, добротного інфраструктурного забезпечення регіону, розвитку невиробничої сфери тощо з урахуванням у ринкових умовах споживчого фактору [37, с. 128-129].

Так, задля ефективного формування пріоритетів регіонального розвитку необхідним є:

- розробити єдину методику формулювання та визначення регіональних пріоритетів;
- внести зміни до Методики розроблення регіональних стратегій, з метою визначення рекомендацій щодо їх складових, означення розділів, пріоритетів, цілей, завдань;
- узгодження стратегічних цілей регіонального розвитку з цілями регіонального розвитку країни, загальнодержавними цілями, координація стратегій регіонального розвитку різних регіонів між собою;
- забезпечити відповідність формування планів заходів з реалізації стратегій, їх оцінки та проведення моніторингу виконання до чинних методичних рекомендацій;
- внести зміни до Державної стратегії регіонального розвитку у частині внесення до неї пріоритетів розвитку кожного регіону;
- забезпечити залучення громадян, а також інших зацікавлених сторін, до розробки стратегій соціально-економічного розвитку, до формування та визначення регіональних пріоритетів; тобто, розширити механізми та інструменти участі громадян та підприємців у процесі розробки стратегій за рахунок проведення громадських слухань, соціологічних та експертних опитувань, розміщення стратегій на сайтах місцевих державних адміністрацій та проведення голосування за них;
- внести зміни до регіональних стратегій щодо відображення зв'язків стратегічних цілей регіональних стратегій із програмними документами

розвитку регіонів та зв'язку цілей регіональної стратегії із основними аспектами розвитку регіону;

- забезпечити адаптивність стратегій регіонального розвитку шляхом використання методів прогнозування, проектування, оцінки та моніторингу, що дозволить періодично коригувати плани заходів з реалізації стратегії та ухвалювати короткострокові програми виконання стратегії відповідно до поточної ситуації.

В умовах системних перетворень, динамічного розвитку регіонів та активних процесів децентралізації питання необхідності використання інструментів регіонального розвитку є незаперечним, саме тому подальшого розвитку набуває обґрунтування новітніх механізмів державного управління регіонального розвитку, зокрема у частині формування пріоритетів.

3.2. Політика «згуртованості» в стратегії регіонального розвитку: пріоритети у повоєнному відновленні регіонів України

Серед трьох стратегічних цілей ухваленої Кабінетом міністрів України у серпні 2020 року Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 років (далі Стратегія) на першому місці вказано Ціль 1 «Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах» [38]. Механізм реалізації Стратегічної Цілі 1 охоплює більшість із напрямів, що традиційно розглядаються в межах європейської політики згуртованості, яка перебувала у рамках парадигми вирівнювання диспаритетів. Безсумнівним здобутком є передбачений у Стратегії диференційований підхід до створення умов для розвитку територій зі специфічними потребами. Важливим елементом у формуванні згуртованої держави є створення умов для реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Щодо тимчасово окупованих територій слід зазначити, що з 24.02.2022 р. з моменту повномасштабного вторгнення російських окупантів на суверенну територію України та ведення довготривалих бойових дій, терористичних операцій з боку російської федерації впродовж 250 днів (станом на 31.10.2022 р.) територія України зазнала окупації, деокупації, руйнування, мінування, бомбардування, знищення або пошкодження об'єктів інфраструктури, тобто Державна стратегія регіонального розвитку в частині реалізації Стратегічних цілей потребує уточнень оперативних цілей та завдань за напрямками з урахуванням функціональних типів територій [38], зазначених у Стратегії (гірські території українських Карпат; макрорегіон «Азов – Чорне море» (окупована територія); прикордонні регіони (зокрема на межі з Республікою Білорусь); прикордонні регіони у несприятливих умовах (на межі з російською федерацією, з Придністров'ям; окуповані території; території, де ведуться бойові дії та прилеглі до них території); тимчасово окуповані території (з 2014 р.); природоохоронні території та об'єкти (частина з яких частково зруйнована або пошкоджена); міські агломерації (агломерація – це форма добровільної співпраці великих міст з навколишніми громадами задля вирішення спільних питань [39]) – Львівська, Київська, Харківська, Запорізька, Криворізька, Дніпро – Кам'янська, Одеська; центри економічного розвитку (у зв'язку з воєнними діями на території України та понівеченням об'єктів інфраструктури, підприємств промисловості та інших видів економічної діяльності, медичних закладів, закладів освіти і культури більшість центрів економічного розвитку гостро потребують допомоги); монофункціональні міста (більшість знаходяться на окупованих територіях та територіях, що перебувають під постійними обстрілами російських окупантів); сільські території у несприятливих умовах.

Як засвідчив європейський досвід, критично важливим у реалізації завдання згуртованості є перехід від територіальної згуртованості до згуртованої країни. Згідно з положеннями інституційної теорії, такий перехід

відбуватиметься у разі, якщо вигода від консолідованих дій спільнот у рамках міжмуніципальної та міжрегіональної взаємодії більша, ніж від існування кожної зі спільнот у «замкненому» режимі. Відповідно, передбачається функціонування таких спільнот як відповідальних та раціональних дієвих суб'єктів, орієнтованих на розвиток та спроможних досягати підвищення капіталізації локальних ресурсів від розширення горизонтів співпраці. Тому територіальна згуртованість є обов'язковою умовою згуртованості країни.

Зміцнення дієвості громад створює сприятливе підґрунтя для становлення локальної ідентичності – постійного співвіднесення членів територіальної спільноти з усталеними практиками (інститутами) взаємодії, які забезпечують оптимальну реалізацію їхнього потенціалу розвитку в рамках даної спільноти. З певними допущеннями поняття локальної ідентичності можна вважати тотожним поняттю територіальної згуртованості, яке є ключовим у побудові сучасної європейської регіональної політики. Визначальним завданням інституційного забезпечення територіальної згуртованості стає становлення системи інститутів, які забезпечують безпосередній взаємозв'язок між розвитком територіальної спільноти як цілого та суб'єктів, що функціонують на цій території. Оскільки ця система інститутів забезпечує функціонування територіальної спільноти як такої, вона може трактуватися як соціальний капітал. Соціальний капітал громади складає сутність інтегрованого суб'єкта – громади, який утворюється в ході утвердження територіальної згуртованості.

Для членів громади такий соціальний капітал забезпечує їхню ідентифікацію як суб'єктів – носіїв людського капіталу у конкретному соціально – економічному просторі. Іншими словами, соціальний капітал громади виконує вкрай важливу роль – перетворення суб'єктності на територіальну ідентичність.

На думку дослідників, повноцінною слід вважати територіальну ідентичність, яка поєднує емоційну (відчуття емоційної єдності з певною

територією, або патріотизм), когнітивну (самовіднесення до певної спільноти та усвідомлення її правил) та поведінкову (вмотивованість до дії в межах цієї спільноти) складові [41]. Така територіальна ідентичність фіксує ресурсний потенціал на території громади, що в першу чергу актуально для людського капіталу.

Таким чином, принципової важливості для побудови територіальної згуртованості формування територіальних громад набуває процес формування територіальних громад на основі раціональних свідомих рішень їхніх членів щодо вибору (і створення) інститутів громади, які забезпечують їхню взаємодію щодо задоволення потреб – побутових, економічних, екологічних, суспільно-комунікаційних, інформаційних, культурних, естетичних тощо. Наявність дієвих демократичних механізмів забезпечення участі членів громади в управлінні нею є важливим елементом становлення та відтворення локальної ідентичності [42]. Загальною метою політики ідентичності є комунікативна цілісність локальної спільноти, її суб'єктність, здатність формувати й відтворювати спільні уявлення, норми і цінності, приймати спільні рішення і досягати спільних цілей [43].

Однак територіальна згуртованість є обов'язковою, проте не достатньою умовою згуртованості країни. Наразі брак згуртованості та дезінтегрованість інтересів головних акторів українського суспільства – держави (влади), бізнесу та людини, призводить до хронічної «стратегічної недостатності». Завдяки реформі децентралізації в Україні відбувається поступове формування згуртованості на рівні громад. Тому досягнення згуртованості в масштабах країни потребує виведення громад із «пасток локальності» на державницький рівень, перетворення їх на драйвери та співавторів подальших реформ. Цьому мають сприяти: подальше розширення повноважень і спроможності громад; наділення їх можливостями та вмінням будувати середовище, сприятливе для розвитку; розвиток відповідних партисипативних інститутів для залучення експертного та громадянського

середовища до контролю та стратегування державної політики; впровадження соціальних стратегій, орієнтованих на самореалізацію активних індивідуумів у трудовій, підприємницькій, управлінській та громадській діяльності. Подальший розвиток реформи децентралізації влади має відбуватися шляхом розширення дієвості громад у впливі на змістовні складові їхнього розвитку на секторальному рівні. Саме у рамках секторальної децентралізації формуватимуться поля взаємодії згуртованих територіальних спільнот, на основі якої має вибудовуватися згуртованість країни.

В умовах, коли одним із магістральних напрямів стратегування та практичного розвитку громад є досягнення їхньої згуртованості, держава має ставити інтегральні цілі регіонального розвитку, які спроможні стати точками інтеграції інтересів регіонів та територіальних громад, формуючи згуртованість країни.

На нашу переконливу думку, одним із пріоритетів у повоєнному відновленні України у процесі доопрацювання регіональних стратегій розвитку має бути передбачено вирішення таких проблем: формулювання нової ідентичності регіону, яка склалася внаслідок децентралізації та усталення суб'єктності громад; побудова «інституційної екосистеми регіону» (згода щодо базисних позицій розвитку) як основи для розбудови соціального капіталу; досягнення згуртованості навколо пріоритетних цілей розвитку регіону, активне залучення організацій громадянського суспільства; оптимізація та диверсифікація економічної структури на основі смарт – спеціалізації; поглиблення капіталізації регіонального потенціалу шляхом повнішого освоєння локальних ресурсів, зокрема на основі міжрегіональної взаємодії; встановлення співвідношення стратегії розвитку регіону з галузевими стратегіями та Державною стратегією регіонального розвитку; максимальна реалізація потенціалу міжмуніципальної (всередині регіону) та міжрегіональної співпраці.

Надалі у повоєнному періоді зміцнення згуртованості має відбуватися у процесі реалізації стратегії шляхом: впровадження динамічної моделі стратегічного планування на основі постійно діючої експертно – комунікативної платформи; формування партнерської мережі для реалізації стратегії у багаторівневому вимірі (громади, райони, регіон); проведення навчань та консультацій з конкретних питань реалізації стратегії для працівників органів місцевого самоврядування, працівників сфери надання публічних послуг, громадських організацій, бізнесу тощо; моніторингу ходу реалізації стратегії, проблем, що виникають, зокрема на основі експертних та соціологічних опитувань; у разі потреби – проведення роботи щодо коригування стратегії та цільових індикаторів її реалізації.

Висновки до розділу 3

Запровадження в Україні реформи місцевого самоврядування на засадах децентралізації кардинально змінює формат системи управління регіональним і місцевим розвитком, розподіл повноважень та відповідальності за розвиток територій. Передача основних повноважень у сфері регіонального розвитку органам місцевого самоврядування обумовлює необхідність розробки інноваційних механізмів регіонального розвитку, зокрема в процесі формування його цілей, завдань та пріоритетів. Реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації є однією з успішних і результативних реформ в Україні.

Реформування має підвищити рівень якості життя людей у містах, селищах та селах шляхом забезпечення спроможності органів місцевого самоврядування створювати економічні та соціальні умови розвитку територіальних громад та їх об'єднань, забезпечити доступність жителів громади до адміністративних, муніципальних, соціальних та інших послуг.

Реформа місцевого самоврядування спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування в Україні на основі європейських цінностей розвитку місцевої демократії, наділення територіальних громад повноваженнями та ресурсами, що забезпечить соціально-економічний розвиток, надання населенню високоякісних та доступних публічних послуг. Роль об'єднаних територіальних громад у забезпеченні інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території має стати ключовою.

Процес регіонального розвитку в умовах децентралізації має низку особливостей, однією з яких є *формування його пріоритетів за секторальним принципом*. Даний принцип знайшов своє відображення в науковій літературі як *секторальна децентралізація*.

Визначено 12 напрямів секторальних реформ: 1) освіта; 2) охорона здоров'я; 3) соціальний захист; 4) місцеві бюджети, місцеві податки і збори; 5) адміністративно – територіальний устрій, система територіальної організації виконавчої влади; 6) містобудування, архітектура (планування територій об'єднаних територіальних громад); 7) земельні відносини; 8) інфраструктура (транспорт, зв'язок, дороги); 9) навколишнє середовище та використання природних ресурсів; 10) культура; 11) житлово-комунальне господарство; 12) центри надання адміністративних послуг.

Навколо визначених напрямів запропоновано формувати цілі та пріоритети регіонального розвитку, що сприятиме ефективному впровадженню реформи місцевого самоврядування на рівні різних регіонів та забезпечить їх співпрацю на основі спільних інтересів. Тобто, серед основних пріоритетів державної регіональної політики є реалізація комплексних завдань підтримки, підвищення конкурентоспроможності та успішності територіальних громад. Крім того, Європейський Союз започаткував лінію секторальної бюджетної підтримки регіонального розвитку. Сьогодні основним інструментом такої підтримки є укладена в листопаді 2014 р. Угода про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка

регіональної політики України, яка відкрила можливість залучення фінансування з фондів ЄС.

На сучасному етапі Україна відчуває гостру потребу у виробленні якісної стратегії регіонального розвитку, здатної мобілізувати децентралізовані ресурси регіонального розвитку. Динамічне зростання і синергія використання регіональних потенціалів можливі лише на основі міжрегіональної співпраці. На нашу переконливу думку до пріоритетів регіонального розвитку слід віднести наступні.

Загальноекономічні пріоритети. Це пріоритетний розвиток у певний період однієї із сфер господарства країни (матеріального виробництва або невиробничої сфери), одного з його підрозділів (виробництво засобів виробництва або предметів споживання). До загально – економічних належать також пріоритети у окремих фазах відтворювального циклу (виробництво, розподіл, обмін і споживання) або міжгалузеві.

Галузеві пріоритети виявляються у випереджаючих темпах зростання однієї або кількох галузей. Наприклад, у сучасних умовах пріоритетним є розвиток усіх видів транспорту, оскільки він відіграє важливу роль у розвитку сучасної економіки, забезпеченні матеріального обміну між галузями, задоволенні потреб населення в перевезеннях.

Внутрішньогалузеві пріоритети – переважно зростання окремих підгалузей і виробництв у межах певної галузі. У промисловості насамперед швидкими темпами розвиваються базові галузі (паливно – енергетичний комплекс, металургія, машинобудування, хімічна промисловість).

Внутрішньовиробничі пріоритети пов'язані з прискореним розвитком внутрішньовиробничих об'єднань і підприємств, зокрема науково-технічних підрозділів. Прикладом внутрішньовиробничих пріоритетів є також випереджальні темпи розвитку обслуговуючого та допоміжного виробництва.

Територіальні пріоритети пов'язані з випереджаючим соціально – економічним розвитком одних регіонів щодо інших. Установлення

територіальних пріоритетів зумовлене різними рівнями соціально-економічного розвитку країни, що склалися історично, та необхідністю їх зближення. Як уже зазначалося вище, комплексний розвиток господарств всіх регіонів з метою подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку – одне із сучасних завдань економіки України.

В умовах системних перетворень, динамічного розвитку регіонів та активних процесів децентралізації питання необхідності використання інструментів регіонального розвитку є незаперечним, саме тому подальшого розвитку набуває обґрунтування новітніх механізмів державного управління регіонального розвитку, зокрема у частині формування пріоритетів.

Серед трьох стратегічних цілей ухваленої Кабінетом міністрів України у серпні 2020 року Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 років (далі Стратегія) на першому місці вказано Ціль 1 «Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах». Механізм реалізації Стратегічної Цілі 1 охоплює більшість із напрямів, що традиційно розглядаються в межах європейської політики згуртованості, яка перебувала у рамках парадигми вирівнювання диспаритетів. Безсумнівним здобутком є передбачений у Стратегії диференційований підхід до створення умов для розвитку територій зі специфічними потребами. Важливим елементом у формуванні згуртованої держави є створення умов для реінтеграції тимчасово окупованих територій.

На нашу переконливу думку, одним із пріоритетів у повоєнному відновленні України у процесі доопрацювання регіональних стратегій розвитку має бути передбачено вирішення таких проблем: формулювання нової ідентичності регіону, яка склалася внаслідок децентралізації та усталення суб'єктності громад; побудова «інституційної екосистеми регіону» (згода щодо базисних позицій розвитку) як основи для розбудови соціального капіталу; досягнення згуртованості навколо пріоритетних цілей розвитку

регіону, активне залучення організацій громадянського суспільства; оптимізація та диверсифікація економічної структури на основі смарт – спеціалізації; поглиблення капіталізації регіонального потенціалу шляхом повнішого освоєння локальних ресурсів, зокрема на основі міжрегіональної взаємодії; встановлення співвідношення стратегії розвитку регіону з галузевими стратегіями та Державною стратегією регіонального розвитку; максимальна реалізація потенціалу міжмуніципальної (всередині регіону) та міжрегіональної співпраці.

Надалі у повоєнному періоді зміцнення згуртованості має відбуватися у процесі реалізації стратегії шляхом: впровадження динамічної моделі стратегічного планування на основі постійно діючої експертно – комунікативної платформи; формування партнерської мережі для реалізації стратегії у багаторівневому вимірі (громади, райони, регіон); проведення навчань та консультацій з конкретних питань реалізації стратегії для працівників органів місцевого самоврядування, працівників сфери надання публічних послуг, громадських організацій, бізнесу тощо; моніторингу ходу реалізації стратегії, проблем, що виникають, зокрема на основі експертних та соціологічних опитувань; у разі потреби – проведення роботи щодо коригування стратегії та цільових індикаторів її реалізації.

ВИСНОВКИ

Неоднорідність соціально-економічного простору України, яка склалася історично, значно впливає на структуру й ефективність економіки, стратегію й тактику інституційних перетворень, а також на соціально-економічну політику нашої держави. Однак криза політики «вирівнювання рівня розвитку» регіонів і «скорочення відмінностей» між ними стала проявом більш масштабної проблеми, яка полягала в тому, що в 2000-х рр. державна політика регіонального розвитку, заснована на цілях і принципах попереднього етапу розвитку країни, себе фактично вичерпала. Збереження колишньої політики «вирівнювання» приводить до зворотного результату – зростання територіальних диспропорцій. У той час як одні регіони переходять до постіндустріального розвитку, інші знаходяться в стані деіндустріалізації та часткового повернення до архаїчних форм господарства. Даний процес привів до виникнення цілого комплексу нових соціально-економічних проблем, які безпосередньо відобразилися на стійкості соціально-економічної ситуації в окремих регіонах і в цілому всієї регіональної організації країни. Це – низький рівень і якість життя населення, недостатні темпи зростання і рівень конкурентоспроможності економіки і т. д.

В умовах, що склалися, необхідна розробка нової державної регіональної політики, яка повинна базуватися на чіткому уявленні про цілі, шляхи, механізми трансформації регіональної системи і наявність необхідних ресурсів для її реалізації. Найбільш адекватним інструментом для вирішення таких завдань, що дозволяє створювати умови для перспективного розвитку регіону на основі стратегічних цілей, здатним консолідувати зусилля влади, бізнесу та суспільства, є стратегування соціально-економічного розвитку регіонів.

Уже сьогодні абсолютно очевидно, що об'єктивно необхідністю трансформації економіки України є:

- *перехід від екстенсивних методів господарювання до інтенсивних.* Це вимагає внесення в структуру аграрного і промислового секторів країни істотних змін, які полягають у створенні галузей глибокої і комплексної переробки переважної місцевої сировини, розширенні суміжних і обслуговуючих виробництв та галузей, що забезпечують потреби внутрішнього (регіонального) і зовнішнього ринків;
- *реалізація програм нарощування виробництва товарів для народного споживання, збалансованих з динамікою платоспроможного попиту* (орієнтованої на зростання заробітної плати, відсутність затримок її виплат, відновлення заощаджень населення), забезпечення ефективності соціальних реформ, наявності у підприємств необхідних ресурсів, оптимізації використання оборотних коштів, держзамовлень з гарантованою оплатою і т.д.;
- *пріоритетність малих форм господарювання, що забезпечують максимальну ефективність вирішення різних проблем:* від розробки і створення наукоємних технологій, переробки дефіцитних видів природної сировини до їх впровадження в промислове виробництво з метою насичення внутрішнього і зовнішнього товарних ринків конкурентоспроможною високоякісною продукцією;
- *стримування інфляції, індексація всіх кількісних параметрів, економічних показників, усунення деформацій і на цій основі структурних елементів, що визначають собівартість* (витрати виробництва), прибуток, параметри її розподілу, особливо з позицій збереження раціональних пропорцій відтворення;
- *розвиток соціальної спрямованості реформ,* що ведуть до підвищення добробуту народу, зростання витрат на охорону здоров'я, відпочинок, освіти, перепідготовку кадрів, всіх параметрів відтворення працездатної людини;

- *розширення наукомістких виробництв з урахуванням забезпеченості кадрами високої кваліфікації, можливостями їх підготовки в необхідні терміни.*

Таким чином, реалізація механізму трансформації економічного потенціалу України для збільшення ефективності його участі в суспільному виробництві в умовах інтеграції в систему світогосподарських зв'язків передбачає здійснення економічних трансформацій в кожному окремо взятому регіоні країни, а в Україні все більшої актуальності набувають наступні завдання щодо вдосконалення та впровадження методів державного управління регіональним розвитком:

- вдосконалення механізмів узгодження і синхронізації стратегій регіонального розвитку, стратегій розвитку муніципальних утворень і державних галузевих стратегій, які забезпечують підвищення темпів зростання та ефективне використання бюджетних коштів;
- вдосконалення методів програмно – цільового управління регіональним розвитком (формування нового покоління державних цільових програм регіонального розвитку, на регіональному рівні – розробка комплексних програм розвитку та т.д.);
- впровадження методів бюджетування, орієнтованих на результат, на різних рівнях державного, регіонального і муніципального управління, вдосконалення міжбюджетних відносин;
- вдосконалення механізмів взаємодії органів державної влади різних рівнів, органів місцевого самоврядування та підприємств;
- формування ефективних форм державної підтримки розвитку підприємств, створення виробничих кластерів, державно-приватного партнерства.

На нашу думку, для того, щоб позбавитись від низки недоліків щодо стратегічного планування регіонального розвитку в Україні, необхідно

врахувати досвід країн, що успішно реалізували завдання соціально економічного розвитку регіонів за допомогою стратегічного підходу.

Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021 – 2027 роки, яка затверджена Постановою КМУ № 695 від 5 серпня 2020 р. є основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців.

Запорізький край – один з найбільш економічно розвинених регіонів України, центр технологічного й інтелектуального потенціалу нашої держави, історична перлина України, колыска першої у світі демократичної республіки, заснованої запорізькими козаками. Запорізька область має низку конкурентних переваг, зокрема: освічений і креативний людський капітал, традиції промислового та сільськогосподарського виробництва, багаті природні та рекреаційні ресурси. Раціональне використання усіх цих переваг є запорукою прискореного розвитку економіки області та гарантією стабільного покращення якості життя мешканців у майбутньому.

Реалізація розробленої Стратегії розвитку Запорізької області полягає у здійсненні комплексної системи заходів, які зможуть забезпечити досягнення стратегічних цілей та створити безпечні умови та високу якість життя в регіоні, в якому гармонійно поєднуюватимуться високотехнологічна промисловість, розвинена транспортно – логістична інфраструктура, екологічне сільське господарство, відпочинковий та історичний туризм та безпечне довкілля. При цьому основним критерієм результативності Стратегії є зростання добробуту кожного мешканця Запорізької області.

Природно кліматичні умови Запорізької області дозволяють вирощувати в області майже всі сільськогосподарські культури, а також максимально сприяють розвитку курортно – туристичної діяльності та рекреаційному потенціалу узбережних територій, тому після перемоги над російськими загарбниками в Запорізькій області ми відбудуємо все, що буде зруйновано окупантами і сформуємо сучасний європейський вектор розвитку області.

З огляду на спеціалізацію регіону, актуальним є виявлення наявного потенціалу секторів економіки для посилення конкурентних позицій на міжнародних ринках, а також створення нових галузевих та міжгалузевих кластерів. Оцінки економічного потенціалу окремих видів діяльності економіки Запорізької області базується на рівні їх концентрації за показниками валової доданої вартості, кількості підприємств, зайнятості, обсягів реалізованої продукції. Зокрема, потенційними секторами економіки Запорізької області для кластеризації (з урахуванням інтегрального показника концентрації ВЕД в регіоні) є: переробна промисловість, сільське господарство, оптова та роздрібна торгівля, а також енергетика.

Підвищена концентрація соціально-економічного, інноваційно – креативного, управлінського та інформаційного потенціалу в обласному центрі (м. Запоріжжя) є однією із основних причин посилення сучасної моноцентричної моделі просторового розвитку області та загострення територіальних диспропорцій (за рівнем та якістю життя, динамікою соціально-економічного розвитку в інших містах та районах області).

Запорізька область – єдиний в Україні регіон, де виробляються всі види електроенергії. Електропостачання Запорізької області здійснюється від атомної, теплової електростанцій та гідроелектростанції, сонячної та вітрової електростанцій, розташованих на території області. Електростанціями області виробляється 29,5 % всієї електроенергії, що виробляється в Україні. Основними споживачами електроенергії в області є промислові підприємства

та населення. На жаль сьогодні Енергодар та ЗАЕС перебувають під окупацією і існує загроза.

Особливістю розвитку Запорізької області в умовах реформи адміністративно – фінансової децентралізації є позитивна тенденція формування ОТГ з високим рівнем податкоспроможності та високим фінансово-економічним потенціалом розвитку. Важливе значення для розвитку області відіграють доходи бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Запорізька область відноситься до найбільш техногенно – навантажених регіонів України. Неминучим наслідком промислового розвитку області є значні обсяги викидів небезпечних речовин у повітря, погіршення стану водойм і ґрунтів, накопичення у великих обсягах промислових та побутових відходів.

Основну частку у забруднення атмосферного повітря м. Запоріжжя вносять промислові підприємства – найбільші забруднювачі, викиди яких становлять 60 – 70 % від загального валового обсягу викиду забруднюючих речовин. Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря в регіоні залишаються підприємства чорної та кольорової металургії, теплоенергетики, хімії, машинобудування, харчової промисловості, на які припадає близько 90,0 % викидів всіх забруднюючих речовин.

Сильними сторонами Запорізької області є наявність природних ресурсів, зокрема забезпеченість енергоресурсами та водними ресурсами. Розвиток міжнародних зв'язків та співробітництва дозволить ефективно використати такі переваги як наявність виходу до моря, територіальна близькість до міжнародного транспортного коридору Європа – Азія, диверсифікована і розвинута транспортна інфраструктура.

Економіка регіону характеризується високим рівнем індустріалізації з акцентом на переробну промисловість. Запорізька область є лідером серед промислових регіонів України за енергогенеруючими потужностями.

Водночас зберігається високий рівень диверсифікації. Ці сильні сторони підтримуватимуться такими можливостями, як залучення інвестиційного ресурсу та організація системної взаємодії учасників екосистеми залучення інвестицій, розширення галузевої спеціалізації малого та середнього підприємництва, імплементація смарт-спеціалізації економіки регіону.

Область має значний потенціал для інтенсивного розвитку туристично – рекреаційної сфери, зокрема відпочинкового туризму у приморських районах, історичного та зеленого туризму. В умовах поглиблення децентралізації фінансового ресурсу та орієнтування на внутрішній потенціал громад розвиток туристичної сфери може слугувати джерелом доходів місцевих бюджетів та збільшення зайнятості в громадах.

Таким чином, не дивлячись на окупацію Запорізької області ми впевнені, що перемога буде за нами, ми звільнимо всі наші території і відбудуємо нову, сучасну, незалежну, демократичну, європейську державу.

Щодо соціально – економічного розвитку Запорізької області.

Середньооблікова кількість штатних працівників підприємств, установ та організацій Запорізької області з кількістю працюючих 10 осіб і більше в грудні 2021 року становила 328,1 тис. осіб. У порівнянні з листопадом 2021 року їх кількість у цілому по області зменшилась на 1,1 тис. осіб, або на 0,3%. Вагоме зменшення показника спостерігалось на підприємствах сільського, лісового і рибного господарств (на 5,3%), тимчасового розміщування та організації харчування (на 3,6%), виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (на 2,7%), а також у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (на 1,7%).

Стратегію розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року розроблено за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Уряду Канади. Зміст

документу є виключною думкою авторів та не обов'язково відображає офіційну позицію Уряду Канади.

Метою Стратегії є вирішення проблем місцевого розвитку, насамперед, відновлення та збереження довкілля міста, безпечного для життя, підвищення конкурентоспроможності економіки, розвиток туризму, підвищення якості життя мешканців, шляхом залучення інвестицій і згуртування громади навколо ідеї сталого розвитку Запоріжжя.

Стратегія розвитку «Запоріжжя – 2028» відображає нові амбітні цілі розвитку міста, підкреслює його конкурентні переваги на підставі існуючих природних, матеріальних, фінансових, економічних, трудових, соціальних, інтелектуальних ресурсів, які при належній організації та об'єднанні зусиль, можна використовувати для вирішення нагальних проблем місцевого розвитку. Тому Стратегія зосереджена на напрямках, які надаватимуть розвитку території найбільші шанси в майбутньому. Головна ціль Стратегії розвитку перетворення Запоріжжя на сучасне європейське місто.

Метою Стратегії є вирішення проблем місцевого розвитку, насамперед, відновлення та збереження довкілля міста, безпечного для життя, підвищення конкурентоспроможності економіки, розвиток туризму, підвищення якості б життя мешканців, шляхом залучення інвестицій і згуртування громади навколо ідеї сталого розвитку міста.

На довкілля міста впливають техногенні та антропогенні чинники, нівелювання яких можливе за рахунок впровадження в усі сфери виробництва та організації міського простору інноваційних технологій на різних рівнях. Це обумовлюватиме збалансований розвиток соціуму та забезпечуватиме екологічну рівновагу. Для забезпечення ефективного використання територій, що мають особливу господарську, екологічну, наукову, історичну цінність, (однак мають критичний рівень виробничо – містобудівного освоєння та природно – техногенного навантаження), до яких безумовно віднесено

територію м. Запоріжжя, уряд передбачає державну підтримку стратегіям, які сприятимуть сталості таких територій.

Бачення розвитку міста Запоріжжя до 2028 року: «Запоріжжя – 2028»:

- місто чистих енергій, кришталевого повітря, прозорих вод і охайних берегів, екологічно чисте та безпечне, з достатньою кількістю парків і скверів з цікавими місцями змістовного культурного відпочинку;
- потужний економічний центр з поступовим переважанням енергоефективної та екологічно дружньої креативної економіки, столиця «повітряних моторів», з гармонійним поєднанням високотехнологічного потенціалу та високим рівнем життя мешканців, безцінної культурно – історичної спадщини та унікального туристичного середовища;
- місто однаково комфортне в кожному своєму куточку, чисте, затишне, красиве, з широким спектром послуг, розвиненим і зручним громадським транспортом, стрімке та просторе як Дніпро;
- освітній і науковий центр світового рівня, де створено всі умови для розвитку особистих, творчих і професійних якостей людини; місто здоров'я, культури та спорту; духовної рівноваги та порозуміння, національної єдності, творчої самореалізації щасливих людей; місто вільне й творче, як ціле українство.

Запровадження в Україні реформи місцевого самоврядування на засадах децентралізації кардинально змінює формат системи управління регіональним і місцевим розвитком, розподіл повноважень та відповідальності за розвиток територій. Передача основних повноважень у сфері регіонального розвитку органам місцевого самоврядування обумовлює необхідність розробки інноваційних механізмів регіонального розвитку, зокрема в процесі формування його цілей, завдань та пріоритетів. Реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації є однією з успішних і результативних реформ в Україні.

Реформування має підвищити рівень якості життя людей у містах, селищах та селах шляхом забезпечення спроможності органів місцевого самоврядування створювати економічні та соціальні умови розвитку територіальних громад та їх об'єднань, забезпечити доступність жителів громади до адміністративних, муніципальних, соціальних та інших послуг.

Реформа місцевого самоврядування спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування в Україні на основі європейських цінностей розвитку місцевої демократії, наділення територіальних громад повноваженнями та ресурсами, що забезпечить соціально-економічний розвиток, надання населенню високоякісних та доступних публічних послуг. Роль об'єднаних територіальних громад у забезпеченні інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території має стати ключовою.

Процес регіонального розвитку в умовах децентралізації має низку особливостей, однією з яких є *формування його пріоритетів за секторальним принципом*. Даний принцип знайшов своє відображення в науковій літературі як *секторальна децентралізація*.

Визначено 12 напрямів секторальних реформ: 1) освіта; 2) охорона здоров'я; 3) соціальний захист; 4) місцеві бюджети, місцеві податки і збори; 5) адміністративно – територіальний устрій, система територіальної організації виконавчої влади; 6) містобудування, архітектура (планування територій об'єднаних територіальних громад); 7) земельні відносини; 8) інфраструктура (транспорт, зв'язок, дороги); 9) навколишнє середовище та використання природних ресурсів; 10) культура; 11) житлово-комунальне господарство; 12) центри надання адміністративних послуг.

Навколо визначених напрямів запропоновано формувати цілі та пріоритети регіонального розвитку, що сприятиме ефективному впровадженню реформи місцевого самоврядування на рівні різних регіонів та забезпечить їх співпрацю на основі спільних інтересів. Тобто, серед основних пріоритетів державної регіональної політики є реалізація комплексних завдань

підтримки, підвищення конкурентоспроможності та успішності територіальних громад. Крім того, Європейський Союз започаткував лінію секторальної бюджетної підтримки регіонального розвитку. Сьогодні основним інструментом такої підтримки є укладена в листопаді 2014 р. Угода про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України, яка відкрила можливість залучення фінансування з фондів ЄС.

На сучасному етапі Україна відчуває гостру потребу у виробленні якісної стратегії регіонального розвитку, здатної мобілізувати децентралізовані ресурси регіонального розвитку. Динамічне зростання і синергія використання регіональних потенціалів можливі лише на основі міжрегіональної співпраці. На нашу переконливу думку до пріоритетів регіонального розвитку слід віднести наступні.

Загальноекономічні пріоритети. Це пріоритетний розвиток у певний період однієї із сфер господарства країни (матеріального виробництва або невиробничої сфери), одного з його підрозділів (виробництво засобів виробництва або предметів споживання). До загально – економічних належать також пріоритети у окремих фазах відтворювального циклу (виробництво, розподіл, обмін і споживання) або міжгалузеві.

Галузеві пріоритети виявляються у випереджаючих темпах зростання однієї або кількох галузей. Наприклад, у сучасних умовах пріоритетним є розвиток усіх видів транспорту, оскільки він відіграє важливу роль у розвитку сучасної економіки, забезпеченні матеріального обміну між галузями, задоволенні потреб населення в перевезеннях.

Внутрішньогалузеві пріоритети – переважно зростання окремих підгалузей і виробництв у межах певної галузі. У промисловості насамперед швидкими темпами розвиваються базові галузі (паливно – енергетичний комплекс, металургія, машинобудування, хімічна промисловість).

Внутрішньовиробничі пріоритети пов'язані з прискореним розвитком внутрішньовиробничих об'єднань і підприємств, зокрема науково-технічних підрозділів. Прикладом внутрішньовиробничих пріоритетів є також випереджальні темпи розвитку обслуговуючого та допоміжного виробництва.

Територіальні пріоритети пов'язані з випереджаючим соціально – економічним розвитком одних регіонів щодо інших. Установлення територіальних пріоритетів зумовлене різними рівнями соціально-економічного розвитку країни, що склалися історично, та необхідністю їх зближення. Як уже зазначалося вище, комплексний розвиток господарств всіх регіонів з метою подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку – одне із сучасних завдань економіки України.

В умовах системних перетворень, динамічного розвитку регіонів та активних процесів децентралізації питання необхідності використання інструментів регіонального розвитку є незаперечним, саме тому подальшого розвитку набуває обґрунтування новітніх механізмів державного управління регіонального розвитку, зокрема у частині формування пріоритетів.

Серед трьох стратегічних цілей ухваленої Кабінетом міністрів України у серпні 2020 року Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 років (далі Стратегія) на першому місці вказано Ціль 1 «Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах». Механізм реалізації Стратегічної Цілі 1 охоплює більшість із напрямів, що традиційно розглядаються в межах європейської політики згуртованості, яка перебувала у рамках парадигми вирівнювання диспаритетів. Безсумнівним здобутком є передбачений у Стратегії диференційований підхід до створення умов для розвитку територій зі специфічними потребами. Важливим елементом у формуванні згуртованої держави є створення умов для реінтеграції тимчасово окупованих територій.

На нашу переконливу думку, одним із пріоритетів у повоєнному відновленні України у процесі доопрацювання регіональних стратегій розвитку має бути передбачено вирішення таких проблем: формулювання нової ідентичності регіону, яка склалася внаслідок децентралізації та усталення суб'єктності громад; побудова «інституційної екосистеми регіону» (згода щодо базисних позицій розвитку) як основи для розбудови соціального капіталу; досягнення згуртованості навколо пріоритетних цілей розвитку регіону, активне залучення організацій громадянського суспільства; оптимізація та диверсифікація економічної структури на основі смарт – спеціалізації; поглиблення капіталізації регіонального потенціалу шляхом повнішого освоєння локальних ресурсів, зокрема на основі міжрегіональної взаємодії; встановлення співвідношення стратегії розвитку регіону з галузевими стратегіями та Державною стратегією регіонального розвитку; максимальна реалізація потенціалу міжмуніципальної (всередині регіону) та міжрегіональної співпраці.

Надалі у повоєнному періоді зміцнення згуртованості має відбуватися у процесі реалізації стратегії шляхом: впровадження динамічної моделі стратегічного планування на основі постійно діючої експертно – комунікативної платформи; формування партнерської мережі для реалізації стратегії у багаторівневому вимірі (громади, райони, регіон); проведення навчань та консультацій з конкретних питань реалізації стратегії для працівників органів місцевого самоврядування, працівників сфери надання публічних послуг, громадських організацій, бізнесу тощо; моніторингу ходу реалізації стратегії, проблем, що виникають, зокрема на основі експертних та соціологічних опитувань; у разі потреби – проведення роботи щодо коригування стратегії та цільових індикаторів її реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилишин Б. М. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Б. М. Данилишин, Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа [ред. д.е.н. Б. М. Данилишин]. – Ніжин : ТОВ «Видавництво» Аспект-Поліграф», 2007. – 688 с.
2. Гальчинский А. Три шага бюджетной политики / А. Гальчинский // Зеркало недели. – 2017. – № 37. – С. 8.
3. Булеев И. П. Трансформация общества и экономика: опыт и перспективы / Булеев И. П. – Донецк, 2006. – 336 с. (Труды / Ин-т економіки промисленности НАН України).
4. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. № 2404-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 58. – Ст. 1988.
5. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / [Гальчинський А. С., Геєць В. М. та ін. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
6. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015.
7. Експертний висновок про систему моніторингу та оцінки Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». URL: http://ukreval.org/images/news/2017-03-17-NEDEksp/Ekspertyza_Ukraina_2020_15.3.2017.pdf (дата звернення 29.11.2022).
8. Наукові кадри та кількість організацій. – Складено за даними Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html (дата звернення 20.11.2022).
9. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової і науково – технічної за 2016 рік / Аналітична довідка : МОН України ; УкрІНТЕІ. – Київ, 2017. – С. 9.

10. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / [за ред. Л. І. Федулової]. – К. : Основа, 2005. – 552 с.
11. Швецов А. Н. Традиционный централизм или новый централизм: подходы к обеспечению территориального развития / А. Н. Швецов // Регион: экономика и социология. – 2007. – №1. – С. 7 – 27.
12. Беззубко Б. І. Вдосконалення стратегічного планування розвитку територій на регіональному та місцевому рівнях / Б. І. Беззубко. – Харків : ХарPI НАДУ, ХарPI НАДУ. – 2015. – №2. – С. 9–18.
13. Белорус О. Г. Глобальные трансформации и стратегии развития / О. Г. Белорус, Д. Г. Лукьяненко. – К. : Орион, 2000.
14. Белошапка В. А. Стратегическое управление: принципы и международная практика / В. А. Белошапка, Г. В. Загорий – К. : Абсолют-В, 1998. – 352 с.
15. Конституція України. Документ 254к/96-ВР чинний, редакція від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 29.11.2022).
16. Господарський Кодекс України. Документ 436-IV чинний, редакція від 19.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 20.11.2022).
17. Указ Президента України «Про впровадження системи стратегічного планування і прогнозування» № 460 / 99, втрата чинності 04.10.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460/99#Text> (дата звернення 29.11.2022).
18. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки та план заходів з її реалізації» № 695-2020-п від 05.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.11.2022).
19. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення

регіонів і територій» № 2389-IX від 09.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення 29.11.2022).

20. Desjardin X. 10 ans de planification territoriale: quel impact sur la ville et les mobilités // Transports urbains. № 113. Juin 2008. P. 3–9.

21. Jourdan G. Le système de planification français au défis de la cohérence territoriale et du développement durable // Politiques publiques, AAction politique, TErritoires (PACTE). Institut d'Études Politiques [IEP]. Grenoble — CNRS: UMR5194. Université Pierre-Mendès-France — Grenoble II. Université Joseph Fourier – Grenoble I. halshs-00374354, version 1. 8 Apr 2009.

22. Система стратегического планирования США. URL: <https://yuryst.livejournal.com/294130.html> (дата звернення 29.11.2022).

23. Balducci A. Le nuove politiche della governance urbana // In Territorio. 2000. № 13. P. 5-15.

24. Масатакэ В. Послевоенная политика развития регионов в Японии. URL: <http://www.dailystroy> (дата звернення 29.11.2022).

25. Tani Konichi. Planning Through National Consensus / Work in Business United Nations University. – Tokyo. Vol.10. May 1997. – P. 7.

26. Воробьев А. В. Эволюция научных взглядов на стратегическое финансовое планирование за рубежом. URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_20382399_66919839.pdf/ (дата звернення 29.11.2022).

27. Planning for a Sustainable Future: A Federal Sustainable Development Strategy for Canada URL: http://www.ec.gc.ca/dd—sd/9E362EF7—74F6—4189—8AAF—B966EB2F9157/FSDS_v4_EN.pdf (дата звернення 28.11.2022).

28. Абашев Д.А. Децентрализованная система стратегического планирования как пример вовлечения общества в процесс планирования и управления: опыт Канады. URL: <http://uecs.ru/uecs-100-1002017/item/4470-2017-06-27-06-33-27> (дата звернення 29.11.2022).

29. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019 від 30.09.2019 р.

30. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvytku-na-period-do-2027-roku/regionalni-strategiyi-rozvytku-na-period-do-2027-roku/strategiya-regionalnogo-rozvytku-zaporizkoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/> (дата звернення 29.11.2022).

31. Аналізуючи дії рашистських окупантів протягом останніх днів, можна зробити висновок про нову тактику ядерного шантажу з боку країни-терористки. URL: <https://www.energoatom.com.ua/o-1710223.html> (дата звернення 14.10.2022).

32. Соціально – економічне становище Запорізької області за 2021 рік. URL: https://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=360:internet-konferentsiya-sotsialno-ekonomichne-stanovishche-zaporizkoji-oblasti&catid=2:uncategorised (дата звернення 02.12.2022).

33. Стратегія розвитку міста Запоріжжя до 2028 року. URL: https://zp.gov.ua/upload/content/o_1bv15shg1mh9je61iooc13u7ae4.pdf (дата звернення 29.11.2022).

34. Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія. Київ: НІСД, 2012. 368 с.

35. Maiev Andrii, Mykola Izha. Formation of State Regional Policy in Ukraine Subject to European Experience. Journal of Public Administration, Finance and Law. Iasi, Romania.: Special Issue 2/2015. P. 195–208.

36. Децентралізація влади: яка зберегти успішність в умовах нових викликів: аналіт. доповідь. НІСД. Київ. 2018. 20 с.

37. Єрмакова О. А. Партнерство розвитку території як інструмент підвищення ефективності використання соціального капіталу в регіоні. Економічні інновації. 2012. № 51. С. 126–136.
38. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» № 695 від 05.08.2020 р. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.10.2022).
39. В'ячеслав Негода. Міські агломерації: великим містам і навколишнім громадам варто усвідомити, що спільні проблеми можна вирішити лише у співпраці. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15371> (дата звернення 30.10.2022).
40. Любомир Зубач. Агломерації як спосіб відбудови повоєнної України. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15633> (дата звернення 30.10.2022).
41. Котенко Я. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навчальний модуль) / Ярослав Котенко. – К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. – С. 8 – 9.
42. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія / М. Т. Степико. – К.: НІСД, 2011. 336 с. (С. 76). URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/Ident-62307.pdf> (дата звернення 31.10.2022).
43. Розумний М. Політика ідентичності: основні завдання та механізми реалізації. – Київ, 2011. – URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-11/polyt_ident-e871d.pdf (дата звернення 31.10.2022).